

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Запорізький національний технічний університет

Конспект лекцій

з дисципліни : «Теоретична фонетика англійської мови»

**для студентів спеціальності 0203 Гуманітарні науки, 6.020303
"Філологія"**

**з подальшим навчанням за спеціальністю 7.02030304 "Переклад"
усіх форм навчання**

2015

Конспект лекцій з дисципліни : «Теоретична фонетика англійської мови» для студентів спеціальності 0203 Гуманітарні науки, 6.020303 "Філологія" з подальшим навчанням за спеціальністю 7.02030304 "Переклад" усіх форм навчання / О. М. Хавкіна, Н. В. Лазебна. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2014. – 50 с.

Укладачі:

О. М. Хавкіна, к.філол.н., доцент
кафедри теорії та практики перекладу
Н. В. Лазебна, к.філол.н., доцент
кафедри теорії та практики перекладу

Рецензент:

А. Б. Підгорна, к.філол.н., доцент

Відповідальний
за випуск:

Н. В. Лазебна, к.філол.н., доцент
кафедри теорії та практики перекладу

Затверджено
на засіданні кафедри теорії та практики перекладу

Протокол № 1 від 13.08.2014 р.

Затверджено на засіданні Навчально-методичної
комісії Гуманітарного факультету

Протокол №2 від 26.08.2014

ЗМІСТ

ЛЕКЦІЯ 1 Фонетика як наука. Фонетика і фонологія. Місце фонетики серед інших наук. Методи фонетичних досліджень	4
ЛЕКЦІЯ 2 Акустичний, артикуляційний та функціональний аспекти вивчення звуків мовлення	11
ЛЕКЦІЯ 3 Будова мовленнєвого апарату. Органи мовлення та їх участь у творенні звуків мовлення.....	15
ЛЕКЦІЯ 4 Поняття про фонему. Система фонем. Алофони, їх типи. Теорія фонем як основа фонології	16
ЛЕКЦІЯ 5 Англійські голосні та приголосні фонemi, їх класифікація. Англійська транскрипція	27
ЛЕКЦІЯ 6 Фонема у звуковому потоці. Звукові зміни. Асиміляція, дисиміляція, модифікація фонем	35
ЛЕКЦІЯ 7 Склад і складоподіл в англійській мові. Основні теорії складоутворення. Наголос. Його функції та компоненти. Різні типи наголосу. Синтагма. Ритм.....	40
ЛЕКЦІЯ 8 Інтенація. Складові інтонації. Комунікативні типи речень. Територіальні особливості англійської вимови	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ЛЕКЦІЯ 1

Фонетика як наука Фонетика и фонологія. Місце фонетики серед інших наук. Методи фонетичних досліджень.

За визначенням Олени Олександрівни Селіванової: «Фонетика – 1) звукова будова мови; 2) розділ мовознавства, який вивчає звукову будову мови з огляду на акустичну й артикуляційну природу одиниць мовленнєвого потоку (звуків, складів, фонетичних слів, синтагм, фраз), а також інтонаційних засобів їхнього функціонування». Фонетика – базова галузь, можна навіть сказати – основна галузь лінгвістики. Жодна лінгвістична теорія або лінгвістична практика не можуть обійтися без фонетики. Початок розробок у галузі фонетики датується 17 ст., коли виникла потреба навчання глухонімих (Х. Бонет, Д. Уїлліс, І. Амман). У 18 ст. формується ідея синтезу звукового мовлення, яка була втілена в перших механічних синтезаторах (однією з перших машин, яка могла вимовляти 5 голосних, був синтезатор, створений співробітником Санктпетербурзького університету В. Кранценштейном наприкінці 18 ст., приблизно в цей же час В. фон Кемпелен сконструював машину, яка відтворювала 20 мовоподібних звуків). Таким чином, було створене підґрунтя для акустичної теорії голосних, розвинутої у 19 ст. Г. Гельмгольцем. Лінгвістична теорія звукового устрою була вперше представлена у 1876 р. у праці Едуарда Зіверса. Становлення фонетики як окремої галузі завдячує науковим розробкам англійця Г. Суїта, француза М. Граммона, датчанина Отто Єсперсена, російських дослідників, представників Казанської і Московської шкіл, а також Празького лінгвістичного гуртка, американського дескриптивізму й ін.

Початок розвитку вітчизняної фонетики пов'язується з іменами видатних лінгвістів І. О. Бодуена де Куртене, проф. Петербурзького університету, і його послідовника Л. В. Щерби. Він сформулював поняття „фонемі” (phoneme) і відтінку фонемі (shade of phoneme). Він казав: „У живому мовленні промовляється значно більша, ніж ми це зазвичай думаємо, кількість різних звуків, які в кожній даній мові об'єднуються у порівняно невелике число звукових типів, які здатні диференціювати слова та їх форми, тобто слугувати цілям людського спілкування. Ці звукові типи і мають на увазі, коли говорять про окремі звуки мовлення. Ми будемо називати їх

фонемами. Реально ж різні звуки, що промовляються і є тим частковим, в якому реалізується загальне (фонема), будемо називати відтінками фонем” (Л.В. Щерба). У сучасній лінгвістиці відтінки або варіанти фонем називаються алофонами (allophones). Проте відомо, що людське мовлення з фізичного боку складається не з окремих звуків, а з звукових потоків, що розділені паузами і мають певне інтонаційне оформлення. Вони є формою вираження людської думки. У потоці мовлення звуки взаємодіють, змінюють своє забарвлення і характер звучання. Ці явища також вивчаються фонетикою.

Всередині 20 ст. термін „фонетика” набув певної двозначності, неточності. Представники Празької школи лінгвістики поширили нову науку – фонологію. Відповідно до концепції Празької школи, фонетика і фонологія – різні галузі науки. Фонетика – біологічна наука, яка займається вивченням фізичних та фізіологічних характеристик звуків мовлення. Фонологія – наука лінгвістична, вивчає соціальні функції різних фонетичних явищ.

Фонетика має два основні підрозділи: 1) фонологія – наука, що вивчає шаблони, моделі, зразки звуків мови, а також те, яким чином мова функціонує як код; 2) вивчення змісту, що його несе цей код. Фонологія – розділ мовознавства, який вивчає функціонально значиму систему найменших одиниць звукового рівня мови (фонем), їхній зв’язок з іншими мовними одиницями та звуками як одиницями мовлення, а також установлює принципи визначення фонемного складу мови. Фонологію називають функціональною (соціальною) фонетикою. Типами фонології є загальна, історична, описова. Метою першої є систематизація й аналіз фонематичних систем мов світу, другої – дослідження історичних змін фонологічної системи певної мови, третьої – опис фонемного складу певної мови на рівні синхронії. На відміну від фонетики, фонологія спрямована на вивчення не акустичного й артикуляційного аспекту звуків мовлення, а функціонально значимої звукової будови системи мови. Фонологія досліджує не лише одиниці сегментного рівня членування – фонemi, а й функціональну систему суперсегментних засобів – просодиду, яку представляють інваріанти просодем (інтонем). Термін „фонологія” уведений російським лінгвістом, одним із засновників Празької школи Миколою Трубецьким у книзі „Основи фонології” (нім. мовою, 1939р, пер.рос.1960), якого вважають творцем теорії фонем, хоч уперше відмінність фонем (термін Ф. де Соссюра) від звука

обгрунтував російський мовознавець І. О. Бодуен де Куртене, протиставивши звуку як „плинному фізично-акустичному явищу” фонему як „психічний еквівалент звука” (Л.Щерба відзначав функціональний аспект фонему). М. Трубецький ґрунтувався на фонологічних поглядах лінгвістичного структуралізму Івана Олександровича Бодуена де Куртене, Фердинанда де Соссюра, Л. Щерби, К. Бюлера. У 20-30і рр. 20 ст. у різних країнах світу склалися відповідні фонологічні концепції, в основі яких було протиставлення фонему як смислорозрізняючої одиниці мови звукам, що реалізують її у мовленнєвому потоці. Психічну природу фонему відстоював Едуард Сепір, на відміну від біхевіористів Д.Джоунза та Л.Блумфілда, які вважали її фізичною реальністю, й У. Тводдел, який наголошував на фіктивності фонему й відносив її лише до штучної метамови опису природних мов. Графічну відповідність фонему як фігури, що служить для побудови знаків, постулював Луї Єльмслєв.

Фонетика в ряді лінгвістичних дисциплін

Мова, як відомо, є найважливішим засобом спілкування в людському суспільстві і найважливішим засобом збереження інформації. Тому до його дослідження звертаються не лише лінгвісти, а й філософи, психологи, фахівці в галузі теорії інформації, зв'язку та багато інших дослідників. Виявляється, що для вирішення багатьох питань абсолютно необхідно точно визначити місце фонетичних досліджень при вивченні мови. По-перше, самі по собі фонетичні одиниці не мають ніякого значення: ні граматичного, як ми бачили в прикладі "думав, думає, буде думати", ні синтаксичного, ні лексичного. Вони не є знаковими в лінгвістичному і інформаційному сенсі слова. А з іншого боку, без звукових одиниць неможлива ні реалізація, ні матеріалізація ніяких інших одиниць інших більш високих рівнів. Однак ось ця особливість фонетичних одиниць, їх незнаковість, дозволяє багатьом лінгвістам включати в число лінгвістичних дисциплін не всі аспекти фонетики, а тільки ті, які стосуються основних функцій звукових одиниць при створенні і розрізненні одиниць інших рівнів: морфем, слів і так далі. Численні дослідження в області так званої палеофонетіки, або дослідження дитячого мовлення, показали, що здатність до членороздільної мови розвивається паралельно зі здатністю до розумової діяльності. Оскільки спілкування за допомогою усної мови - найзручніший для

людини спосіб, вже давно виникла ідея створювати такі пристрої, які б імітували людську здатність виробляти і сприймати звуки.

Спеціальна фонетика поділяється на **описову** й **історичну** фонетики. Спеціальна фонетика вивчає фонетичну структуру тільки однієї мови, у її статичі, у певний період, синхронічно (описова фонетика). Описова фонетика спрямована на вияв синхронічної системи звуків і фонетичних особливостей певної мови, дослідження вживання звукових одиниць у мовленні. Об'єктом історичної фонетики є еволюція звукового строю певної мови або групи споріднених мов, а також історичні фонетичні зміни. Вивченням фонетичної структури мови у її історичному розвитку займається історична фонетика.

Загальна фонетика вивчає спільні закономірності фонетичних явищ у різних мовах світу й загальні умови звукоутворення, виходячи з можливостей мовленнєвого апарату людини. Загальна фонетика базується на величезному матеріалі спеціальних фонетик великої кількості мов; вона також базується на інших науках (фізиці, біології, психології, мовленнєвій патології тощо). Таким чином, загальна фонетика робить ряд узагальнень щодо складної природи звуків мови, вона здатна аналізувати звуки мови з різних точок зору і сформулювати ряд важливих теорій: фонемну теорію, теорію складоутворення, теорії, пов'язані із синтагмами, наголосом, інтонацією, графічними правилами, правилами орфографії тощо.

Проте **загальна фонетика** також базується на матеріалі **спеціальної фонетики** а загальна фонетика надає цінний теоретичний матеріал який дає можливість нам зрозуміти чітко і правильно пояснювати різні фонетичні явища конкретних мов. **Експериментальна фонетика** і **компаративна фонетика** також можна вважати галузями фонетики, хоча інколи їх вважають методами дослідження. **Експериментальна фонетика** досліджує емпірику (відомості, знання, що їх одержують лише з досвіду, спостережуючи факти, без їхнього аналізу та розгляду у взаємозв'язку) фонетичного матеріалу за допомогою спеціальних інструментів, приладів і здійснює комп'ютерне моделювання процесів синтезу і розпізнавання звукового мовлення. **Експериментальна фонетика** має потужний арсенал інструментальних методик: палатографії (палаталізація - пом'якшення приголосних звуків завдяки додатковій участі у вимові

середньої частини спинки язика – піднесенні її до твердого піднебіння.), тензопалатографії (палаталізація + теншн - тиск), рентгенографії, осцилографії, спектрографії (спектрограф – 2) Прилад для аналізу частотного складу коливань механічного та електромагнітного походження.) тощо. Означена галузь проектується у прикладний аспект фонетичних розробок, що дає змогу розв'язувати завдання автоматичного синтезу й розпізнавання звукового мовлення, які застосовуються у навігації, військовій техніці, банківській справі, на транспорті, для управління складними об'єктами в аварійних ситуаціях, необхідні людям, що погано бачать або втратили зір, німим, а також для створення різних засобів інформування та зв'язку.

Прикладна фонетика передбачає розробку методик усунення фонаційних розладів (утворення звуків та вимова), подолання дефектів мовлення, удосконалення дикції, вимови, навчання мові дітей із вадами слуху тощо. Фонетика має широку сферу застосування. Вона використовується у навчанні дітей читанню та письму рідною мовою, тому що цьому дуже важко навчитися без чіткого розмежування звуків і літер. Знання фонетики дуже важливе при вивченні іноземних мов, а також при навчанні глухонімих говорити та при виправленні дефектів мовлення, а також при вивченні орфографії як рідної так і іноземної мов. Фонетика також використовується у телефонії, у теле- та радіомовленні, у тренуванні акторів, учителів, співаків тощо.

Маргінальними галузями фонетики є **фоносемантика**, орієнтована на встановлення значимості звукових одиниць і засобів інтонації у свідомості носіїв мови, **психофонетика**, спрямована на характеристику психічного підґрунтя звукової сторони мовлення, **когнітивна** фонетика, що виявляє зв'язок фонетичних явищ із структурами й операціями мислення. Залежно від конкретного аспекту спрямування дослідження розрізняють також **артикуляційну** фонетику, що розглядає анатомо-фізіологічну базу артикуляції (мовленнєвий апарат) і відповідні механізми породження звукового мовлення; **акустичну** фонетику, яка надає фізичні характеристики звукових засобів мови, виявляє джерела голосу й шуму; **перцептивну** фонетику (фонетику сприйняття), що досліджує нейрофізіологічні механізми слухового аналізу й упізнання звукової оболонки висловлення, його фонетичних складників. Артикуляційна фонетика пов'язана з анатомією та фізіологією (спостереження, які органи

беруть участь у творенні того чи іншого звуку+рентгенівська фотографія, спостереження у дзеркалах ларингоскопа – за голосовими зв'язками постежити). Акустична фонетика дуже тісно пов'язана з фізикою, а інструментарій, що використовується у цій галузі, дозволяє досліднику виміряти та проаналізувати рух повітря термінами акустики. Це означає застосування мікрофону, перетворення руху повітря у відповідний електричний сигнал та аналіз зміни частоти вібрацій або амплітуди вібрацій через якийсь час. Фонетика пов'язана також із логопедією. Щодо різних аспектів лінгвістики, то фонетика пов'язана з діалектологією (історичні аспекти мови), розробка та покращення системи письма (орфографічні реформи), у питаннях, пов'язаних із правописом та вимовою власних імен людей, місць, або слів, запозичених з інших мов.

Зв'язок фонетики з суспільними науками. Мова – не ізольоване явище, вона – частина суспільства, частина нас. Мова – передумова для розвитку будь-якого суспільства. Сьогодні науки тісно переплітаються. Згадаймо нові міждисциплінарні науки, що з'явилися впродовж кількох останніх десятиліть: соціолінгвістика, психолінгвістика, математична лінгвістика. Виграють завжди обидві науки, що об'єдналися.

Так, **соціофонетика** вивчає, яким чином вимова взаємодіє із суспільством, впливає на нього. Це наука про те, як фонетичні структури змінюються, реагуючи на різні соціальні функції, а також вивчає відхиленням від чого ці функції є. Слово „суспільство” тут використовується у своєму найширшому значенні, може позначати і цілу націю, і більш обмежені регіональні та соціальні групи, а також можуть вивчатися окремі взаємодії між особистостями. Ще один приклад об'єднання двох дисциплін: **психолінгвістика**. Почала розвиватися на початку 1960х. Оволодіння мовою дітьми, міра, до якої мова впливає і оформлює думки, як відбувається взаємний вплив мови і пам'яті, уваги, пригадувань, напруги у сприйнятті і з'ясування того, яку роль відіграє мова у розвитку людини. Проблеми утворення звуків є яскравими ілюстраціями таких зв'язків. Отже, галузь фонетики стає все ширшою і знаходить все більше застосувань за межами окресленої для неї первісної ділянки. Звичайно, зростаюча цікавість до фонетики завдячує зростаючому розумінню центрального місця мови у будь-якій людській діяльності.

Методи фонетичних досліджень.

Методи дослідження, використовувані у фонетиці, різняться, проте існує три основні принципи: 1) метод прямого спостереження; 2) лінгвістичний метод; 3) експериментальний метод.

Метод прямого спостереження (найперший доступний фонетистам метод – аналізувати, що фонетист чує, що говорить фонетист чи той, хто бере участь у експерименті) охоплює три основні типи фонетичних аналізів: на слух, на вигляд, на мускульне відчуття. Мускульне відчуття тренується шляхом постійної практики в артикуляції різних звуків. Спеціаліст-фонетист повинен уміти правильно вимовити звуки певної якості (напр., відкритий задній делабіалізований голосний, вібруючий [r], передній [k] тощо), упізнати завдяки своєму розвиненому м'язовому відчуттю точну природу артикуляції будь-якого звуку мовлення, що він чує.

Метою **лінгвістичного** методу дослідження будь-якого конкретного фонетичного явища (чи то звуку, наголосу, інтонації тощо) є встановити, яким шляхом усі ці фонетичні риси використовуються в мові для вираження певного значення. Точний фонетичний аналіз дозволяє зрозуміти лінгвістичну функцію фонетичних явищ. Лінгвістичний аналіз спостерігає дійсні факти мови та пояснює їх соціальну важливість. Також лінгвістичний експеримент буде доречним для того, щоб встановити, за допомогою інформантів із місцевого населення, функціональну потужність (силу) деяких конкретних фонетичних рис у мові або у діалектові, що досліджуються. Отже, лінгвістичний метод має першорядне значення.

Експериментальний метод, як правило, базується на використанні спеціального обладнання, такого як напр., ларингоскоп, штучне піднебіння, кімограф (прилад для запису кривої звуків (в експериментальній фонетиці), магнітофон, осцилограф, спектрограф, а також рентгенівська фотографія, повільні кінострічки, мовленнєвий синтезатор. Вперше експериментальний метод було застосовано у 17 ст. Добре відомого фр. фонетиста Руссо вважають зачинателем експериментальної фонетики. У нашу епоху технічного прогресу (машинний переклад, телефонія та ін.) цей метод, пов'язаний з різними технічними новинками, набирає неабиякої актуальності та важливості. Проте він може бути застосований лише після того, як певні лінгвістичні факти встановлено та певний фактичний матеріал зібрано, коли цей матеріал потребує бути перевіреним за допомогою

точного обладнання та точних технологій. Отже, експериментальні дані завжди повинні підпорядковуватися лінгвістичним аналізам.

Інструментальний метод дослідження (з фізіології та фізики) почав застосовуватися у фонетиці у другій половині двадцятого сторіччя з метою перевірити, переконатися у тому, що чує фонетист, що мускульно відчуває, оскільки за своєю природою людський апарат сприйняття, відчуттів має дещо обмежені можливості. Взагалі початок застосування машин для вимірювання та для інструментального аналізу у фонетиці призвів до того, що вони тепер використовуються для детального вивчення багатьох різних явищ, характерних для звукової хвилі або артикуляційного процесу в будь-який момент, а також змін, що постійно відбуваються у цих явищах. Цей тип дослідження разом із **сенсорним аналізом** широко вживається в експериментальній фонетиці. На сучасному етапі розвитку лінгвістики практично не залишилося жодної галузі фонетики, де б не вживалися ці два типи дослідження разом. Метод сенсорного аналізу вважається „суб’єктивним” методом, інструментальний – „об’єктивним”. Проте вони не протиставляються, а співпрацюють.

ЛЕКЦІЯ 2

Акустичний, артикуляційний та функціональний аспекти вивчення звуків мовлення

Звуки мовлення мають складну природу і мають три різні аспекти:

- 1) акустичний;
- 2) біологічний;
- 3) лінгвістичний.

Звуки можуть бути проаналізовані з акустичної точки зору. Оскільки звуки – явище акустичне, то вони мають властивості, притаманні іншим акустичним явищам. Отже, як й інші звуки, звуки мовлення (утворені органами мовлення) передаються у повітря у вигляді звукових хвиль (які за своєю суттю є послідовними ущільненнями та розрідженням повітря). Звуки мовлення мають висоту, інтенсивність, тембр. Звуки мовлення можуть бути проаналізовані з біологічної точки зору як явище, що виникає при роботі органів мовлення. Частина фонетики, що вивчає роботу органів мовлення та їх можливість утворювати певні звуки мовлення були

названі антропоакустика Бодуеном де Куртене. Сьогодні ми сприймаємо її як складну систему умовних рефлексів, які керуються і залежать від кори головного мозку (півсфер) („друга сигнальна система” проф. Павлова). Вона є предметом як біологічного так і лінгвістичного дослідження. Таким чином, фонетика дуже тісно пов’язана з біологією.

З точки зору акустики, звуки мовлення – це явище фізичне, вони утворюються завдяки вібрації голосових зв’язок і сприймаються завдяки вібраціям повітря в межах від 16 до 20 000 коливань за секунду. Це – обмеження того, що може чути людина. Звуки мають ряд фізичних властивостей:

1) частота – кількість коливань за секунду, вимірюється у Гц. Чим більша частота, тим вище звук і навпаки. Частота звуку залежить від певних фізичних властивостей вібратора, того, що вібрує: маса, довжина, пружність, натяг. У чоловіків голос нижче, ніж у жінок частково тому, що чоловічі голосові зв’язки довші і товстіші. 2) Друга фізична властивість звуку (потужність=напруженість=інтенсивність). Зміни у напруженості сприймаються як зміни гучності звуку. Чим більша амплітуда вібрації, тим більша потужність звуку; а чим більшим є тиск на барабанну перетинку, тим гучнішим є звуки. Потужність вимірюється у децибелах. 3) Будь-який звук має тривалість – це відрізок часу, впродовж якого однаковий вібраційний рух або однаковий зразок вібрації підтримуються. Вимірюється у мілісекундах.

Аналіз частоти та потужності звуку у заданий період часу може бути представлений графічно за допомогою звукового спектрографу. Акустичні характеристики звуків мовлення представлені на спектрограмах: лінійних або динамічних та миттєвих (Р. Якобсон, К. Фант, М. Халле).

Артикуляційний або фізіологічний аспект звуків мовлення. Для того, що проаналізувати звук мовлення фізіологічно або артикуляційно, необхідно ознайомитися із певною інформацією щодо механізмів артикуляції.

Мова неможлива без наступних 4 механізмів:

- 1) механізм потужності;
- 2) механізм вібратора;
- 3) механізм резонатора;
- 4) механізм перешкоди.

Механізм потужності складається з діафрагми, легенів, бронхів, трахеї, голосової щілини, глотки, ротової порожнини, носової порожнини .

Механізм вібратора (механізм утворення голосу) складається з голосових зв'язок (вони розташовані у гортані). Голосові зв'язки – це дві горизонтальні складки з еластичної тканини. Вони можуть бути відкритими чи закритими (повністю або неповністю). Висота голосу контролюється головним чином напругою голосових зв'язок. Голос, утворюваний завдяки вібрації голосових зв'язок, може змінюватися через зміну форми та об'єму повітряного коридору.

Механізм резонатору складається з глотки, гортані, ротової та носової порожнин.

Механізм перешкод складається з язика, губ, зубів, м'якого піднебіння з язичком, твердого піднебіння, альвеолярних відростків.

Необхідно взяти до уваги, що всі чотири механізми (перераховані вище) працюють одночасно і що кожен звук мовлення є результатом їх саме одночасної роботи.

Артикуляційна різниця між голосними, приголосними та сонорними залежить від 3 артикуляційних критеріїв:

- 1) наявність або відсутність артикуляційної перешкоди для потоку повітря у гортані або у порожнинах, ротовій чи носовій;
- 2) сконцентований або розсіяний характер м'язового напруження;
- 3) сила видихання.

З огляду на вищесказане *приголосні* можуть бути схарактеризовані як звуки, при утворенні яких (а) виникає артикуляційна перешкода для потоку повітря (повна, неповна, переривчаста; (б) м'язове напруження сконцентоване у місці перешкоди; (в) сила видихання досить велика.

Голосні (а) немає перешкод для потоку повітря; (б) м'язове напруження розсіяне рівномірно по порожнинах, що знаходяться вище голосової щілини у верхній частині голосового апарату; (в) сила видихання невелика.

Сонорні – посередині між шумними приголосними та голосними тому що об'єднують у собі риси обох. Є перешкода, але не настільки вузька, щоб утворити шум. М'язове напруження сконцентоване у місці перешкоди, проте видихання слабке. Англ. сонорні це: /m, n, ŋ, l, w, r, j/.

Функціональний аспект звуків мовлення. Фонетика вивчає звуки як артикуляційні та акустичні одиниці. Фонологія досліджує їх як одиниці, які слугують людям для спілкування. І фонетика, і фонологія тісно пов'язані.

Засновник теорії фонем – рос. учений Бодуен де Куртене (1845-1929). Він зробив багато для вивчення фонематичного чергування і був першим лінгвістом, хто вимагав чіткого розмежування між синхронічним та діахронічним підходом до фонематичних наукових розвідок.

Погляди Бодуена де Куртене пізніше були розвинені та закінчені його учнем, послідовником Л. В. Щербою, хто розділив фонетику і фонологію та наголошував на тому, що звуки треба розглядати не лише як артикуляційні й акустичні одиниці, а й як такі, що мають функціональні властивості. Л. В. Щерба говорив, що у реальному мовленні ми продукуємо величезну кількість звуків, таку, яку навіть важко уявити. Різні звуки мовлення, які ми вимовляємо у реальному житті і які є індивідуальним, частковим проявом загального, називаються *фонематичними варіантами або алофонами*. Це означає, напр., що у розмові ми вимовляємо не тільки /t/ яке є передньоязичий апікальний (те саме, що передньоязичний) проривний глухий сильний звук, але і велику кількість варіантів цього звукового типу або фонем, напр.: у слові *twice* /t/ огублений тому що як тільки кінчик язика торкається альвеоли, губи рухаються, утворюючи коло для вимови /w/, який іде слідом. У слові *teeth* /t/ вимовляється з розтягнутими губами внаслідок впливу /i:/. У слові *try* /t/ пост-альвеолярний під впливом /r/ - фонем, що йде слідом. У слові *eighth* /t/ is дентальний через вплив міждентального /θ/, що йде слідом. Інший приклад – звук [i:]. У слові *bee* він довший, а у слові *bead* - коротший під впливом дзвінкого [d], який іде за ним. А у слові *beat* він найкоротший через глухий приголосний [t]. Голосні фонем можуть змінюватися не тільки кількісно, а й якісно. Напр., у слові *beak* [i:] є більш заднім, ніж у слові *bee* під впливом [k]. Алофони можуть бути позиційні (позиція у слові) і комбінаторні (асиміляція, адаптація, акомодация).

ЛЕКЦІЯ 3

Будова мовленнєвого апарату. Органи мовлення та їх участь у творенні звуків мовлення.

Звуки утворюються в результаті роботи органів мовлення, що знаходяться у певних положеннях. Положення і рух органів мовлення при вимові певних звуків називаються їх артикуляціями, зміна тону голосу – інтонацією. Запис мовлення за допомогою системи знаків звукового позначення називається транскрипцією. Транскрипційний запис зазвичай оформлюється у квадратні дужки. Кожна мова характеризується особливим, специфічним набором укладів і рухів органів мовлення, а також особливим режимом дихання і голосової напруги, що дозволяє говорити про артикуляційну базу мови.

Сукупність ряду органів, які виконують артикуляційну роботу називається мовленнєвим апаратом.

Рухомі органи мовлення є активними, нерухомі – пасивними.

активні органи мовлення	пасивні органи мовлення
1 – губи (lips)	6 – верхні та нижні зуби (upper and lower teeth)
2 – язик (tongue)	7 – альвеоли (alveolar, teethridge)
а – кінчик (tip)	8 – тверде піднебіння (hard palate)
б – передня частина (blade)	
в – середня частина (middle part)	
г – задня частина (back part)	
3 – м'яке піднебіння (soft palate)	
4 – язичок (uvula)	
5 - голосові зв'язки (vocal cords)	

Звуки людського мовлення виникають шляхом приведення органів мовлення у різні положення при проходженні потоку повітря з легенів. У процесі виникнення звуку працює механізм створення повітряного потоку, механізм вібрації голосових зв'язок, механізм утворення резонансу і механізм створення перешкод на шляху повітряного потоку. Механізм створення повітряного потоку забезпечується роботою органів дихання – легенів, бронхів, трахеї, гортані. Розрізняють два типи дихання – просте біологічне і фонаційне, що забезпечує звукоутворення. При проходженні потоку повітря між зближеними голосовими зв'язками виникає їх дрижання

або вібрація. Вібрації голосових зв'язок сприймаються на слух як голос. Таким чином, при вібрації голосових зв'язок виникають голосні та дзвінки приголосні. В умовах відсутності вібрації голосових зв'язок виникають глухі приголосні.

Резонансні коливання видихуваного повітряного потоку виникає у фарингальній, ротовій та носовій порожнинах. Перешкоди при проходженні повітряного потоку утворюються язиком, губами, м'яким піднебінням і язичком, твердим піднебінням, альвеолами. Артикуляція звуків – це і є робота наших органів мовлення. Органи мовлення: гортань, голосові зв'язки, глотка, ротова порожнина з усіма її органами, носова порожнина.

З точки зору функціонування усі органи мовлення можуть бути розподілені між 3 групами:

- 1) активні (голосові зв'язки, язик, губи, м'яке піднебіння з язичком, задня стінка глотки);
- 2) пасивні (зуби, альвеоли, тверде піднебіння, стінки резонаторів);
- 3) резонансні (глотка, ротова та носова порожнини).

Активні органи мовлення рухаються; при артикуляції звуків вони ту чи іншу позицію по відношенню до пасивних органів мовлення, які є нерухомими. У деяких випадках активний орган мовл. може відігравати пасивну роль у творенні звуків. Так, напр. при утворенні [k], [g], [ŋ] задня частина язика є активним органом, у той час як м'яке піднебіння є пасивним органом.

ЛЕКЦІЯ 4

Поняття про фонему. Система фонем. Алофони, їх типи. Теорія фонем як основа фонології

Фізичний (акустичний) та біологічний (фізіологічний) аспекти звуків мовлення підпорядковуються третьому, найбільш важливому, лінгвістичному або функціональному. Вони не збігаються з ним. Явища, різні з акустичної та біологічної точок зору, можуть у лінгвістичному відношенні представляти єдине ціле і навпаки, явища, близькі за своєю акустичною та біологічною природою, можуть мати різне соціальне використання в мові, причому у різних мовах це може реалізуватися по-різному. Так, можемо помітити, що часто абсолютно різні звуки сприймаються нами як одне й те саме. Деякі люди замість [л] вимовляють губний звук, який злегка нагадує [у]; позначимо його

W. Отже, вимовляють: [wітература], [wампа], [повкан]: література, лампа, Полкан. Не дивлячись на те, що звуки [л] та [w] утворюються по-різному і відрізняються один від одного акустично, ми не маємо проблем у розумінні цих слів і сприймаємо ці два різних звуки як один і той самий звук. Це можливо тому, що в УМ звук [w] не використовується для розрізнення змісту. Проте в АМ була б неможлива, оскільки з цим пов'язане розрізнення слів за змістом: *lead вести* – *weed бур'ян*, *slim стрункий* – *swim плавати*, *link з'єднувати* – *wink підморгувати*.

Також в АМ неможлива підміна звуків [n], [ŋ], оскільки це пов'язано зі зміною значення слів: *sin-sing*, *thin-thing*, *win-wing*.

В УМ заміна [s] на [θ] просто дає відчуття шепелявості, ми все одно сприймаємо їх як один звук: *насіння*, *собака* тощо. А в АМ така заміна неможлива: *tense-tenth*, *some-thumb*.

Розрізнення та усвідомлення нами окремих звуків мовлення відбувається тому, що звуки протиставляються один одному в словах: *kit-kit-кут-Кет* або у формах слів: вікно-вікну-вікні.

Отже, кожна мова може бути розкладена на окремі звукові одиниці, за допомогою яких відбувається розрізнення змісту. Ці одиниці називаються фонемами. Одна й та ж фонема з'являється у мовленнєвому потоці у вигляді різних відтінків, в залежності від тих звукосполучень, у які вона вступає, це так звані комбінаторні відтінки фонем. Поява того або іншого відтінку суворо окреслено орфоепічними нормами мови.

Одним з основних понять фонетики як науки є поняття про фонему. Як найкоротша одиниця (системи вираження) звукової мови фонема являє собою певну сукупність фонетичних ознак: один і той же звук в кожному конкретному випадку звучить дещо інакше (алофон). Залежить це від наголосу, від темпу мовлення, від впливу сусідніх звуків і т. ін. Фонема – це абстракція, результат абстрагування від усіх позиційних варіантів і індивідуальних особливостей вимовляння даного звука. Фонема і звук не тотожні мовні одиниці, хоч вони тісно між собою пов'язані. Кількість фонем у кожній мові різна. В АМ 44 фонем: 20 голосних (8 дифтонгів і 12 монофтонгів) і 24 приголосних. В УМ 38 фонем: 6 голосних і 32 приголосних.

Лев Володимирович Щерба розвинув учення про фонему та її відтінки. Фонема не є дзеркальним відображенням матеріальної

дійсності, тобто реально вимовлених нами якісних звуків [æ], [e], [r] і т. ін. Ці якісно різні звуки, які називаються відтінками фонем, отримують узагальнене відображення у нашій свідомості. Фонема є діалектична єдність часткового і загального, тобто звуків, що реально вимовляються нами у мовленнєвому потоці, і їх узагальненого відображення у нашій свідомості. Фонема виступає у слові і використовується для розрізнення змісту. Відтінок, що реально передає фонему в тому чи іншому випадку, визначається внутрішніми законами, що діють у даній мові на даному етапі її розвитку.

Отже, при вивченні іноземної мови необхідно спеціально вивчати правила вимови. При постановці вимови найперше вивчаються головні відтінки фонем, а вже потім найбільш важливі комбінаторні відтінки і ті фонетичні умови, в залежності від яких вони виникають. Помилки в уживанні комбінаторних відтінків фонем називаються фонетичними помилками, заміна ж однієї фонемі іншою представляє собою змісторозрізнавальну або фонематичну помилку. Наявність змісторозрізнавальних помилок, звичайно, робить мовлення мовця незрозумілим, наявність фонетичних помилок надає йому більш або менш сильний іншомовний акцент, викривляючи мовлення до певної міри.

Заміна однієї фонемі іншою є фонематичною помилкою, яка може призвести до непорозуміння. Так, через заміну фонем [æ] [d] фонемами [e] [t] чи навпаки слухач може неправильно зрозуміти слова man-men, send-sent. Заміна одного алофона іншим є фонетичною помилкою, що надає вимові іншомовного акценту, ускладнює розуміння висловлення.

Для кожної фонемі, в межах норми орфоепічної вимови, можуть бути допущені деякі відхилення, які носять назву „факультативних” або „індивідуальних” відтінків (варіантів) фонем. Напр., [æ] та [e] можуть бути більше або менше відкритими. Кількість цих факультативних відтінків, проте, обмежено нормами орфоепічної вимови.

Комбінаторні відтінки фонем є досить постійними величинами, оскільки вони визначаються внутрішніми законами, що діють у мові на даному етапі її розвитку. Так, напр., в АМ перед губними завжди з'являється огублений приголосний: twenty, sweet. Отже, у кожному конкретному випадку з'являється конкретний відтінок фонемі, обумовлений дією того чи іншого фонетичного

закону. У цьому розумінні комбінаторні відтінки є величинами постійними.

Теорія фонем виникла у вітчизняній лінгвістичній науці в остан. чверті 19 ст. Започаткував її Іван Олександрович Бодуен-де-Куртене, проф. Казанського, а потім С-Пб. університету. І.О. Бодуен-де-Куртене розглядав фонему у психологічному плані, оскільки він і мову розглядав, головним чином, як явище психо-фізіологічне явище. Фонема має диференційні й інтегральні ознаки. Диференційні ознаки формують опозиції фонем (напр., за піднесенням, рядом, твердістю/м'якістю, дзвінкістю/глухістю, за способом і місцем творення, довготою/ короткістю, назальністю/ неназальністю, відкритістю/ закритістю тощо). Універсальна матриця диференційних ознак фонем розроблена Р. Якобсоном й американськими фонетистами Г.Фантом, М.Галле. Кожна мова має свій список диференційних й інтегральних ознак фонем. Інтегральні ознаки дають змогу впізнати фонему. Позичії фонем у слові, які уможливають розрізнення опозиції її диференційних ознак названі сильними, а позичії, у яких опозиції нейтралізуються, збігаються, є слабкими. М.Трубецький увів термін „нейтралізація”, яка є усуненням протиставлення одиниць мовної системи у певних позиціях, що пов'язує опозиції елементів й їхні кореляції в цілісну систему. Згідно з концепцією Московської фонологічної школи, сильна позиція представлена основним видом фонем, сигніфікативно слабка – варіантом (у терміні М. Трубецького, архіфонемою), перцептивно слабка, але сингіфікативно сильна позиція – варіацією (у термінах Трубецького – варіантом). За умови неможливості ототожнення варіанта фонем з основним видом він позначається як гіперфонема. Фонема має широкий спектр різних функцій: конститутивну (використання для творення одиниць вищого рівня), дистинктивно-перцептивну (розпізнавальну), дистинктивно-сигніфікативну (при розрізненні морфем і слів), делімітативну (сигналізує про межі слів і морфем), кульмінативну (забезпечення виділення слова як цілого).

Головною проблемою теорії фонем є різні підходи до її ідентифікації: фізичний або функціональний. Перший виходить з акустичної подібності певних звуків і встановлення їхнього звукотипу (американський дескриптивізм), другий ґрунтується на морфемному принципі встановлення основного виду морфем (Московська фонологічна школа, що виходить із концепції І. Бодуена-де-Куртене).

Санкт-Петербурзька школа схиляється до тези фізичної реальності фонему, однак розглядає її в межах словоформи.

Фонематичні варіанти або алофони дуже важливі для практичного навчання іноземної мови, тому що вони вимовляються у реальному мовленні і хоча їх неправильна вимова не впливає на значення слів, їх неправильне вживання змушує мовлення людини звучати як „іншомовне” (якщо *table* вимовити як в УМ). Такий варіант фонему, який був щойно описаний, є найбільш частотним і він не залежить від впливу сусідніх фонем. Він називається **типовий** або **головний** (основний, базовий) варіант. Наприклад, /t/ - як основний варіант – характеризується як передне-язиковий, верхній, закритий, глухий, сильний.

Для того, щоб розрізняти головні варіанти фонем від алофонів на письмі, використовують 2 види дужок: / / для головного варіанту і [] – для алофонів.

Алофони можуть бути **позиційними** та **комбінаторними**. **Позиційні** алофони вживаються у певних позиціях. Напр., англ. /l/ завжди чисте у початковій позиції і „темне”, велярне у кінцевій позиції. lamp, full.

Комбінаторні алофони мають місце у результаті асиміляції, адаптації, акомодатії – тобто коли одна фонема впливає на іншу. Напр.. /t/ огублюється у twice.

Існують різні погляди на природу фонему, а також різні визначення цього лінгвістичного явища, запропоновані вітчизняними та іноземними лінгвістами. Так, І.О. Бодуен-де-Куртене розглядав фонему як вигадану, нереальну, абстрактну одиницю і вважав, що фонему – це відчуття. Фердинан де Соссюр (Франція) розглядав фонему як суму акустичних вражень і артикуляційних рухів. М.С. Трубецької (представник Празької лінгвістичної школи) визначав фонему як єдність фонологічно важливих рис. Він писав, що коли фонема нейтралізується, тобто стає „архі-фонемою”, або єдністю релевантних рис, які є загальними для двох фонем; таким чином це є абстракція. Д. Джоунс, який очолював Лондонську школу фонології, визначав фонему як родину звуків.

Теорія фонем у Сполучених Штатах була розроблена представниками структуралізму Л.Блумфілдом, Е.Сапіром та ін., які визначали фонему як мінімальну одиницю, яка має певні відмінні звукові характеристики, так зв. «абстрактна вигадка». Представники

так зв. Копенгагенського напрямку розглядали усі лінгвістичні проблеми як «алгебраїчні» (Р.Якобсон, Р.Халле). Незважаючи на різні підходи усіх цих лінгвістів (нематеріалістичні, метафізичні, вульгарно матеріалістичні), всі вони зробили багато для розвитку теорії фонем.

Л.В. Щерба розвинув ідеї свого вчителя Бодуена-де-Куртене, подолав недоліки його теорії і розробив матеріалістичну теорію фонем. Він був першим, хто визначив фонему як реально незалежну виокремлювану одиницю, яка проявляє себе у формі її алофонів. Теорія проф. Щерби продовжувала розроблятися послідовниками дослідника. Проф. В.А. Васильєв говорить, що фонема – це діалектична єдність трьох аспектів: 1) матеріального, реального, об'єктивного; 2) абстрактного та узагальненого; 3) функціонального, які визначають один одного і взаємодіють. Він визначав фонему наступним чином: „...найменша (тобто така, яка не може бути поділена на менші елементи далі) одиниця мови, яка існує в мовленні усіх членів певної мовної спільності у формі звуків мовлення, за допомогою яких відбувається розрізнення одного слова цієї мови від іншого та однієї граматичної форми від іншої”.

Фонема – це мінімальна абстрактна лінгвістична одиниця, яка реалізується в мовленні у формі звуків мовлення, що можуть бути протиставлені іншим фонемам тієї ж самої мови з метою розрізнення значень морфем та слів.

Фонема – це абстракція. Це не просто якийсь звук /t/ або /d/ , це абстрактна мовна одиниця, яка існує у формі алофонів.

Фонема – одиниця функціональна, її функція – розрізнявати одне слово від іншого, одну граматичну форму від іншої. Вона існує для утворення слів і саме завдяки їй ми справді розрізняємо слова (навіть якщо вони вимовлені трохи викривлено, не зовсім правильно: шепелявість, картавість, дитяча мова тощо).

О.І. Дікушина, один із послідовників проф. Щерби, говорить: «Усі здатні розрізнявати фонemi у своїй рідній мові». І справді – рис/рись, шлюб/шлюз. Кожна фонема проявляє себе у різних зразках. Найпростішим є вільний варіант (вільна варіація) – це варіант однієї і тієї ж самої фонemi, що вимовляється одним і тим же або різними мовцями, напр., вимова фонemi /k/ з різним ступенем аспірації (придихання), що не впливає на розрізнявальні якості цієї фонemi. Іншим прикладом вільного варіанту є вимова слів *why which*, в яких

фонема /w/ може промовлятися трохи по-іншому залежно від індивідуальної манери того, хто говорить.

Додаткове (комплементарне) розміщення –коли одна і та ж фонема зустрічається в певному наборі контекстів, в яких ніяка інша фонема не зустрічається. Іншими словами, якщо один і той самий звук опиняється серед різного оточення, це буде одна фонема, яка проявляється у різних алофонах.

Звуки попадають у розміщення-протиставлення, коли ми знаходимо їх у контрастующих парах: said – sad, pit – peat, bed – bad, take – sake тощо. Бачимо, що слова тотожні за виключенням однієї фонемі.

Фонемі вичленовуються шляхом добору мінімальних пар, який полягає у знаходженні якнайбільше пар у мові, які різнилися б лише однією фонемою.

Заміна одного звуку іншим називається *комутаційною перевіркою*. Якщо після заміни слово змінює значення, значить, звуки, що замінювали один одного – різні фонемі. Цей спосіб дозволяє з'ясувати, чи є значеннєвою різниця у фонемах. Напр., фонема /t/ - передньоязикова, проривна, глуха, /d/ - передньоязикова, проривна, дзвінка. Отже, розрізнявальною рисою є тільки наявність або відсутність голосу при вимові цих звуків. Решта характеристик не є розрізнявальними.

В залежності від кількості розрізнявальних рис опозиції можуть бути 1) простими 2) подвійними 3) множинними. Ті лінгвісти, які застосовують цю комутаційну перевірку, заснований на знанні значень слів та їх граматичних форм, використовують семантичний метод ідентифікації фонем. Ті учені, які ігнорують значення, використовують чистий дистрибутивний метод. Вони стверджують, що звуки можуть бути сгруповані у фонемі на основі закону, що алофони однієї і тієї фонемі можуть проявлятися у різних контекстах, тому що вони можуть виконувати розрізнявальні функції, а алофони різних фонем можуть проявлятися у однакових контекстах фонем.

Учені-фонологи стикаються з двома основними проблемами: (1) при встановленні інвентаря фонем досліджуваної мови (2) визначити фонематичний статус звуку у нейтральній позиції.

У зв'язку із другою проблемою існує 3 різних підходи, визначених представниками Московської школи, Ленінградської школи та Празького лінгвістичного гуртка.

Представники Московського напрямку (О. О. Реформатський, К.С. Кузнецов, К.І. Аванесов, М.В. Панов, та ін.) досліджували фонему на матеріалі російської мови. Вони провели детальний та багатосторонній морфо-фонологічний аналіз. Проте, деякі фонетисти підійшли до питання фонем дуже близько. Проф. Генрі Світ розумів явище фонематичної заміни та розробив окремі символи для так званого „широкого” та „вузького” типу транскрипції, які можна сприймати як „фонематичну” та „фонетичну” транскрипції.

Теорія фонем зародилася в Росії. Її засновник, І.Бодуен-де-Куртене (Казанський ун-т, потім – С.Пб. ун-т). Виокремлюється 2 більш-менш виокремлюваних періода.

Період перший. Морфологічний підхід.

У цей період учений цікавився головним чином суттю морфеми. Він зрозумів, що одна й та ж морфема не завжди представлена тим же набором звуків (catS - dogS). Він увів новий термін – *гомогени*, щоб дати визначення звукам, які утворюють морфеми. Вчений виокремлював 2 типи гомогенів: 1) дивергентні (що розрізняються) – варіанти того ж звуку, які залежать від фонетичних законів, що функціонують у мові в певний час; 2) кореляти – звуки, різні за характером, різні якості яких не можуть бути пояснені існуючими в мові фонетичними законами. Таким чином він намагався

Другий період. Психологічний підхід.

19 ст. 90-і рр. Відмовився від морфологічного підходу. Шукає одиницю, яка не обмежувалася б рамками морфеми. Через те, що в той час превалював психологічний підхід до лінгвістики, Бодуен-де-Куртене не зміг створити адекватну теорію фонем. Тепер він стверджував, що „звук мовлення” - це уявлювана одиниця, винахід учених. А от що насправді існує і що має постійно поновлюватися у пам'яті окремих індивідуумів, так це сприйняття звуку (а це – комплексне сприйняття артикуляційних рухів, м'язових відчуттів, що пов'язані з ними, разом із акустичним враженням - і на все мозок реагує миттєво). Він називав фонемою таке комплексне сприйняття.

Л. В. Щерба – найбільш обдарований учень проф. Бодуена-де-Куртене, який продовжив його роботу та сформулював

матеріалістичну теорію фонем. Його робота також може бути розділена на 2 періоди.

Перший період.

Щерба під впливом І. Бодуена-де-Куртене. Слідом за учителем Щерба дає наступне визначення фонемі: „Фонема це найкоротше родове фонетичне сприйняття у певній мові, яка може асоціюватися із семантичним сприйняттям, що слугують для розрізнення слів та можуть бути легко вичленовані зі слів”. Основні положення теорії фонем Щерби:

- 1) теорія фонемних варіантів
- 2) теорія фонемної незалежності.

Проф. Щерба наголошував на тому, що фонемі мають певний ступінь незалежності, яка може бути доведена 2 способами:

1) фонема сама по собі може мати значення. [Г] у багатьох мовах означає команду „тихо”. Вигуки [ou], [a:] з певною інтонацією слугують для вираження різних емоцій. Сполучники інколи складаються з однієї фонемі: [и] – рос., et [e] – фр., неознач. артикль в АМ.

2) Елементи семантичного сприйняття часто асоціюються з елементами звукового сприйняття. Напр., фонема [л] у словах пил, бил, пришла асоціюються з поняттям минулого часу в РМ; фонема [а] у словах нитка, лампа – з поняттям підмета; фонема [у] – з поняттям додатка. Саме через таке семантичне сприйняття елементи нашого звукового сприйняття набувають певної незалежності.

Другий період.

У своїй книзі з французької фонетики він називає фонемою „звукові типи”, що можуть розрізняти значення та форми слів.

Радянський період.

Теорія фонем розвивається у 2 напрямках. 1) Щерба та його послідовники (Ленінградська школа, дехто з Московської школи – Торсуєв, Васильєв). 2) Московська школа підтримувала морфологічний підхід до вивчення фонемі Бодуена-де-Куртене: Яковлев, Аванесов, Реформатський, Кузнецов, Сидоров.

Школа Л.В. Щерби

У проф. Щерби було два найвизначніших учня: проф. Л.Р. Зіндер та М.І. Матусевич. Допрацювали теорію Щерби про незалежність фонем.

Морфологічний напрямок

Ряд лінгвістів Московської школи розвинули морфологічну теорію Бодуена-де-Куртене. Аванесов у роботі з російської фонетики виокремлює: 1) фонематичні варіації; 2) фонематичні варіанти. Варіації, згідно їх теорії – це репрезентації фонем у слабкій позиції, які відрізняються від фонем у сильній позиції; варіанти включають усі альтернативи однієї і тієї ж фонемі. Проте такий підхід робить ідею фонемі малозрозумілою.

Кібернетичний підхід до фонемі.

Започаткував проф. С.К. Шаумян. На його думку, фонему не можна відчувати через пряме спостереження, отже це – конструкт. Розробив 2-рівневу теорію фонології і нову галузь фонології. Відокремлював теоретичну фонологію від загальної. Теоретична фонологія – нова наука, об'єктом якої є вивчення природи фонологічної дійсності, загальна фонологія вивчає типологія конкретної фонологічної системи, тобто структуру певної мови. Його підхід до фонемі називається „кібернетичним”.

Фердинан де Соссюр

Ф. де Соссюр казав : „Фонема – це сума акустичних вражень та артикуляційних рухів, того, що ми чуємо, та того, що промовляємо, які залежать один від одного”. Бачимо, що у тлумаченні відсутній лінгвістичний аспект. Говорив про дуалістичну природу людської лінгвістичної діяльності. Розрізнявав мову та мовлення. „Усі лінгвістичні дослідження складаються з 2 частин: одна з них, основна, об'єктом її дослідження є мова як соціальний феномен, і яка не залежить від індивідуального мовця; такі дослідження суто психічні. Друга частина, другорядна, її об'єкт – індивідуальні аспекти мови, тобто мовлення, куди входить фонація. Цей аспект – фізіо-психічний”.

Працька фонологічна школа

Роботи учених цієї школи зробили справжню революцію у лінгвістиці. Представник – М.С. Трубецький. Він перший ознайомився із теорією фонем завдяки працям Бодуена-де-Куртене та Л.В. Щерби. Виклав власні фонологічні погляди у ряді праць. Основні положеннями його теорії:

- 1) фонологія не отожднюється з фонетикою;
- 2) теорія фонологічних опозицій;
- 3) теорія архіфонемі.

Проф. Трубецький розвинув принцип де Соссюра щодо відділення мовлення від мови та відокремив фонетику від нової науки

– фонології. Фонологія – це лінгвістична наука, яка має справу з розрізнявальними рисами мови, тобто тими рисами, що пов’язані зі значенням. Фонетика – наука біологічна, вивчає звуки мови з т.зору того, як вони вимовляються та чуються, без звертання уваги на їх функції в мові.

Фонологія вивчає:

- 1) які риси звуків у певній мові є розрізнявальними;
- 2) який існує зв’язок між цими розрізнявальними рисами;
- 3) згідно з якими правилами вони можуть комбінуватися у слова та речення.

Він розвинув систему опозицій. Архіфонема – фонема в сигніфікативно слабкій позиції нейтралізації, що об’єднує диференційні ознаки фонем при неможливості розпізнання основного виду. Архіфонемою він називав сукупність смислорозрізнявальних ознак, спільних для двох фонем у позиції нейтралізації. Згодом фонетисти дещо відхилилися від такого тлумачення, використавши його як базу для нового метонімічного значення архіфонемі. Архіфонема отримала інші позначення: слабкої фонемі (Р. Аванесов), гіперфонемі (у Московській фонологічній школі). Останній термін став більш уживаним.

Лондонська фонологічна школа

Очоловав проф. Даніель Джоунс, розглядали фонему з фізичної точки зору. Дав власне визначення фонемі: „Фонема – родина звуків певної мови, зв’язані за своїм характером і використовуються таким чином, що жоден з них ніколи не зустрічається в слові у тому самому фонетичному аспекті, що й інший”. Пізніша дефініція: „Фонема – родина звуків, що складається з якогось важливого звука мови (найчастотніше уживаний член такої сім’ї) та споріднені звуки, які займають його місце у певних звукових послідовностях або у певних умовах тривалості та наголосу”. Бачимо, у тлумаченні не згадується розрізнявальна функція фонемі, проте наголошував, що деякі фонемі можуть виключати одна одну. Так, [k] у слові *keep* не може вживатися у слові *call*, оскільки там вживається лабіалізоване [k^o].

Американська фонологічна школа

Теорія фонем в Америці, з Едвардом Сапіром та Леонардом Блумфілдом на чолі, також може бути охарактеризована як структуралізм. Американський структуралізм базується на

біхевіоризмі, сутність якого Тводдел пояснював наступним чином: „Лінгвістичні процеси у мисленні не можуть бути спостережуваними, а самоспостереження щодо лінгвістичних процесів – це як вогонь у дерев'яній печі. Наша єдина інформація щодо мислення може бути отримана з поведінки індивідуума, в якому це мислення „живе”. Леонард Блумфілд визначає фонему як „мінімальну одиницю розрізнявального звука – характерну рису”, але Тводдел визначав її як „абстрактійну вигадку”. Американський напрямок у фонології все більше і більше схиляється у бік абстрактійних поглядів.

На думку Хокета, мову можна порівняти з будь-якою системою кодів, такою як азбука Морзе чи передача інформації за допомогою прапорців. Ця точка зору є характерною для Копенгагенської школи.

Копенгагенська фонологічна школа

Представник напрямку – Єльмслев, він говорив про абсолютний розрив, не схожість фонетики і фонології. „Мова – це система знаків, код як будь-який інший код, що вживається у людському суспільстві. Мова – це структура, семіотика (система знаків) і ми могли б краще розуміти її структуру, якби ми знали більше про специфічну структуру нелінгвістичної семіотики”. Ця школа намагалася представити усі мовні явища як серію „відношень” та математичних пропорцій. Усю попередню лінгвістичну термінологію було відкинуто, і замінено новою металінгвістичною термінологією. Р.Якобсон та М.Галле (Халле) називали такий підхід до лінгвістичних проблем „алгебраїчним” і вважали, що „Кожен ризикована справа ... скоротити мову до її граничних інваріантів шляхом простого аналізу їх розподілу у тексті без відношення до їх емпіричних корелятивів приречена на проваллення”.

ЛЕКЦІЯ 5 Англійські голосні та приголосні фонemi, їх класифікація. Англійська транскрипція

Звуки мови поділяють на голосні та приголосні. **Голосними** називають звуки, при вимовлянні яких струмінь повітря на своєму шляху не зустрічає ніяких перешкод. Звук утворюється від коливання напружених голосових зв'язок під впливом видихуваного легенями струменю повітря. Забарвлення (тембр) звукові надають об'єм та форма резонаторів – порожнини рота, зів, носа.

Голосні звуки АМ поділяють на **монофтонги** – голосні звуки, які в межах свого звучання зберігають однакову якість ([i:], [i], [e]) і **дифтонги** – двоголосні звуки, які в межах свого звучання змінюють якість. Дифтонг складається з двох елементів: ядра і глайда (англ. glide - ковзати). Ядро (завжди перший звук дифтонга) звучить довше, ніж глайд. Глайд (другий звук дифтонга звучить одну мить): [ei], [ai], [au] та ін.

При творенні приголосних звуків органи мовлення, що артикують, утворюю повну перепону або значно зближуються. Долаючи ці перепони, струмінь повітря створює нерівномірні коливання, що сприймаються на слух як певні шуми, які ми називаємо **приголосними** звуками.

Приголосні, утворені одним шумом або шумом з участю голосу, називають **шумними**. Шумні приголосні ділять на дзвінки, які вимовляються з участю голосу: [b], [d], [g] і глухі, які вимовляються без участі голосу: [p], [t], [k]. Приголосні, в яких голос значно переважає шум, називаються сонорними: [ŋ], [n], [m].

Класифікація голосних АМ

Голосні з акустичного погляду є звуками музичного тону, тому що голос, виникнувши внаслідок коливання напружених голосових зв'язок, далі на своєму шляху не зустрічає ніяких перепон. У порожнині рота голосні дістають своєрідне забарвлення, завдяки якому ми й відрізняємо звуки один від одного. Якість голосних залежить від положення активних органів мовлення (язика, губ, нижньої щелепи).

Так, при вимовлянні українського [i] відчуваємо, що середня частина (спинка) язика піднесена високо до твердого піднебіння. Якщо зразу ж після [i] вимовимо [a], то відчуємо, що середня частина язика разом з нижньою щелепою опускається вниз. Ось чому при класифікації голосних виходять з того, який орган мовлення бере участь у вимовлянні та як саме даний звук утворюється.

Першим лінгвістом, хто описав та класифікував голосні для всіх мов, був відомий британський фонетист проф. Деніел Джоунс. Він розробив систему основних (головних, кардинальних) голосних на фізіологічній базі. Положення цих голосних були скопійовані з рентгенівських фотографій положення артикуляційних органів. Система кардинальних голосних є міжнародним стандартом, але, не дивлячись на її теоретичну значущість, її практичне застосування

обмежене. Систему англійських голосних детально досліджували наступні відомі британські та російські учені, такі як Генрі Світ, Деніел Джоунс, Іда Вард, Марта Пенінгтон, В.А. Васильєв, Г.П. Торсуєв та ін.

Голосні класифікують:

1) За положенням язика

Залежно від того, яка частина спинки язика підноситься до піднебіння при вимовлянні даного звуку, серед голосних АМ розрізняють:

- голосні переднього ряду: [i:], [i], [e], [æ]
- голосні змішаного ряду: [z:], [ə]
- голосні заднього ряду: [a:], [ɑ – догори ногами], [ɜ:], [u], [u:], [ʌ]

В УМ та АМ, на відміну від РМ, немає голосних середнього ряду. Англійські фонemi [z:], [ə] – змішаного ряду, тому що при вимовлянні їх підноситься не тільки середня спинка язика, а дещо піднімається увесь язик, утворюючи плоску поверхню.

Якщо ми вимовимо звуки [u] [u:] один за одним, то помітимо, що при переході від [u] до [u:] язик відтягується ще далі назад (і вгору) порівняно з [u]. Хоч обидва звуки заднього ряду, все ж відносно один одного звук [u] – більш переднього, а [u:] – більш заднього ряду. В характеристиках фонем це відбивають так: [u] – голосна заднього просунутого вперед ряду, [u:] – голосна глибокого заднього ряду.

Залежно від ступеня піднесення язика голосні бувають:

- високого піднесення: [i:], [i], [u], [u:];
- середнього піднесення: [e], [ʌ], [z:], [ə];
- низького піднесення: [æ], [a:], [ɑ – догори ногами], [ɜ:].

При вимовлянні голосних одного і того ж піднесення ступінь підняття язика теж не однаковий і залежить від тривалості звучання звуку. Тому голосні [u] та [u:] за ступенем піднесення язика характеризуються так: [u:] – голосний високого піднесення вузької різновидності, [u] – голосний високого піднесення широкій різновидності. Це означає, що [u:] більш високого піднесення, ніж [u].

2) За участю губ

Залежно від того, чи беруть губи участь у вимовлянні звуку, їх поділяють на:

- лабіалізовані (огублені), які вимовляються з округленими губами, - [α – догори ногами], [ɔ:], [u], [u:];
- нелабіалізовані, що вимовляються без округлення губ (губи нейтральні, або куточки їх розведені), - [i:], [i], [e], [æ], [ʌ], [z:], [ə].

3) За тривалістю звучання:

За цією ознакою звуки поділяють на довгі і короткі. Довготу голосного в транскрипції позначають двокрапкою [:]: [i:], [z:], [u:]; [ɔ:], [a:].

4) За ступенем напруження органів мовлення

Залежно від того, наскільки напружені органи мовлення при вимовлянні того чи іншого голосного, останні поділяють на напружені (усі довгі та фонема [æ]) і ненапружені (усі короткі, крім фонему [æ]). Відмінність голосних АМ від голосних УМ полягає у певній відмінності артикуляцій в обох мовах. Так, при вимовлянні англ. лабіалізованих голосних губи значно напружені, округлені, але майже не випинаються вперед. При вимовлянні ж українських лабіалізованих голосних губи майже не напружені, округлені й значно випинаються. Англійські нелабіалізовані голосні вимовляються з трохи розтягнутими притиснутими до зубів губами. А при вимовлянні українських нелабіалізованих голосних губи нейтральні, не розводяться в сторони і не прилягають щільно до зубів, дещо випинаються.

Згадана відмінність полягає також у наявності в АМ довгих голосних фонем. В УМ довгих голосних фонем немає. Під наголосом укр. голосні можуть бути дещо довшими, але в такому разі голосна не стає іншою фонемою, а алофоном тієї є фонему. Якщо в поданих нижче прикладах вимовимо замість коротких голосних довгі, значення англ. слова зміниться, а укр. – ні:

did – deed (зробив - вчинок)	дід - діїд
cod – cord (тріска - мотузка)	код – коод

Англійські дифтонги

Дифтонги відрізняються від монофтонгів своєю несталю артикуляцією. Органи мовлення не зберігають свого вихідного положення під час артикуляції голосного і поступово переходять до іншого положення, яке часто досить відрізняється від первісного. На

слух створюється враження нібито злитого вимовляння двох голосних в один склад.

Дифтонги – одиниці монофонематині, не біфонематичні. На сьогодні стає все більше доказів цього, отриманих за допомогою комп'ютерного обладнання. Також їх монофонематичний статус може бути доведений наступними парами опозицій:

bite – bit

bite – but

bite – bought

Дифтонги поділяються на справжні та фальшиві. Справжніми дифтонгами називаються такі, обидва елементи яких відрізняються однаковою напруженістю, хоча й утворюють один склад. Цей тип дифтонгів мало поширений в мовах (напр., латиш. [ie], [uo]).

Англійські дифтонги усі відносяться до спадних, тобто мають напружений початок і ненапружений, згасаючий кінець.

Дифтонг [ou] відрізняється від усіх інших дифтонгів тим, що кінець його більше напружений у порівнянні з іншими англійськими дифтонгами.

В АМ 9 дифтонгів: [iə], [ei], [Зə], [ai], [au], [oi], [oə] (на шляху до зникнення, оскільки у всіх випадках він може бути замінений фонемою [o:]), [ou], [uə]. Усі вони взаємно протиставлені один одному, і всі разом – монофтонгам. Вони поділяються на дифтонги переднього ряду [iə], [ei], [Зə], [ai], [au], і заднього ряду [oi], [oə] (на шляху до зникнення), [ou], [uə].

У системі англійських голосних фонем наявні протиставлення: передні голосні протиставляються заднім, і ті і інші – змішаним, відкриті – закритим, голосні зі сталою артикуляцією (монофтонги) – дифтонгам, довгі – коротким, огублені – неогубленим. Таким чином, у складі англійських голосних ми маємо 12 монофтонгів: [a:], [α – догори ногами], [ɜ:], [u], [u:], [ʌ], [з:], [ə], [i:], [i], [e], [æ] і 9 дифтонгів.

Дифтонгоїд – це наголошений неоднорідний голосний, який має на початку або в кінці призвук іншого голосного, артикуляційно-близького до основного, наголошеного. Дифтонгоїди є в російській мові: *дом* вимовляється «*ДуоОом*».

Дифтонгоїди займають проміжну ланку між монофтонгами та дифтонгами. Вони, так само як і дифтонги, характеризуються ковзною артикуляцією, але ступінь ковзання в них значно слабше. В них не

відбувається радикальної зміни якості звучання голосного, тому дифтонгоїди традиційно відносять до групи монофтонгів.

Крім того, в АМ існують ще і **трифтонги**, такі складні голосні звуки, які складаються з трьох елементів, що утворюють один склад. Таких трифтонгів два: [aie] и [ave]. Приклади: *fire, liar, mire, hour, our, sour*.

Класифікація приголосних англійської мови

Приголосні АМ так сама, як і приголосні УМ, класифікують:

- 1) за участю і співвідношенням шуму і голосу в творенні їх. За цим принципом приголосні поділяють на
 - шумні (дзвінки і глухі);
 - сонорні.

Дзвінки приголосні вимовляються з участю голосу і шуму [b], [d], [g], [v], [ð], [z]. Глухі приголосні вимовляються без участі голосу (самим шумом) - [p], [t], [k], [θ], [f - ш], [s], [h], [tʃ - ч], [f]. Сонорні (сонанти) [m], [ŋ], [n], [w], [r], [j], [l] вимовляються майже одним голосом, участь шуму в творенні їх зовсім незначна.

- 2) З артикулюючим органом та місцем утворення перепони (перешкоди).

За цим принципом приголосні поділяють на:

- 1) губно-губні, у творенні яких беруть участь верхня й нижня губи [p], [b], [m], [w];
- 2) губно-зубні, при вимовлянні яких утворюється вузька щілина між нижньою губою та верхніми зубами: [f], [v];
- 3) передньоязичні, що артикулюються передньою частиною язика: [l], [ð], [t], [d], [n], [θ], [f - ш], [ж], [z], [s], [tʃ - ч], [d - дж], [r];
- 4) середньоязичні, при вимовлянні яких високо підноситься середня частина язика - [j];
- 5) задньоязичні, під час вимовляння яких підноситься задня частина язика [ŋ], [k], [g];
- 6) фарингальні, при вимовлянні яких утворюється широка щілина між коренем язика і задньою стінкою зівя [h].

- 3) За способом творення

За цим принципом приголосні поділяють на:

— **проривні (зімкнені)**, при вимовлянні яких органи мовлення утворюють повну перепону: [p], [b], [t], [d], [k], [g];

— **фрикативні (щілинні)**, при вимовлянні яких органи мовлення зближуються і утворюють щілину, через яку з шумом проходить видихуване повітря [f], [v], [θ], [ð], [ɸ - ш], [β - ж], [z], [s], [h], [w], [r], [j];

— **зімкнено-прохідні** [m], [ŋ], [n], [ɲ], при вимовлянні яких артикуляційні органи змикаються в одному місці, а видихуване повітря виходить в іншому місці. Так, при [m] змикаються верхня й нижня губи, при [n] – кінчик язика і альвеоли. При [m] і при [n] маленький язичок опускається, повітря виходить через порожнину носа, внаслідок чого [m] і [n] набувають носового забарвлення;

— **африкати** [tʃ - ч], [dʒ - дж] – складні приголосні, які утворюються поєднанням проривних [t], [d] і фрикативних [ɸ - ш], [β - ж] так, що утворюється відповідно один звук [tʃ - ч] і [dʒ - дж].

Особливості приголосних АМ порівняно з приголосними

УМ

Відмінність приголосних АМ від приголосних УМ полягає у певній відмінності артикуляцій в обох мовах. Так, передньоязичні приголосні АМ [t], [d], [n], [s], [z], які вимовляються при апікальній (від лат. arx – кінчик. При апікальній артикуляції кінчик язика торкається або наближується до альвеол) артикуляції, в УМ вимовляються при дорсальному (від лат. dorsum – спина. При дорсальній артикуляції передня частина язика торкається передніх верхніх зубів) положенні язика. Апікальна артикуляція надає англ. звукам специфічного забарвлення, яке разом з ін. факторами створює специфічний колорит мовлення. Порівняйте: піт - pit, тент - tent, код - cod.

Більшість цих відмінностей пояснюється тим, що артикуляційна баз АМ значно відрізняється від артикуляційної бази УМ. Під артикуляційною базою розуміють особливий уклад органів мовлення в процес артикуляції, ступінь напруження їх, що обумовлено фонетичною системою даної мови і історично вироблено її носіями.

Ступінь напруженості органів мовлення під час вимовляння англ. та укр. звуків (одна з характерних рис артикуляційної бази) неоднаковий. Так, при вимовлянні звуків АМ губи значно напружені і майже не випинаються вперед; при вимовлянні звуків УМ губи не напружені, значно випинаються вперед, більш рухливі.

Співвідношення фонемної та графічної систем АМ (звуки і букви)

Кожна мова має свою графічну систему (буквений склад), в якій кожній окремій фонемі має відповідати окрема буква: план – [план], plan – [plæn]. Але співвідношення між фонемним (звуковим) і буквеним складом кожної мови далеко не у всіх випадках такі прості, як у наведеному прикладі. Часто буває так, що одна фонема має декілька графічних зображень. Наприклад, англ. фонему [ou] на письмі передають буква o та буквосполучення ow, ou, eau: note, low, soul. І навпаки, одна буква чи буквосполучення може відповідати кільком фонемам. Так буквосполучення ow відповідає фонема [ou], [au]: know, now.

Як бачимо з наведених прикладів, звук і буква поняття не тотожні. Буква, яку ми пишемо, це не звук, який ми чуємо, а його умовний графічний знак. Графема- це «скелет» букви. Розбіжність між фонемною системою і буквеним складом у різних мовах різна. В АМ ця розбіжність досить відчутна. Причина цього в тому, що, хоча протягом століть у звуковій системі АМ відбувалися значні зміни (багато фонем змінювали своє звучання, з'являлись нові фонemi, деякі зовсім зникали), в орфографії АМ відповідних змін не сталося. Ще й в САМ зберігається в основному, традиційний принцип письма.

Транскрипція

В АМ порівняно мало слів з фонетичним написанням, де кожному звукові відповідає окрема буква, напр. fan [fæn]. Написання більшості слів АМ утруднює читання. Навіть знаючи правила читання, не завжди можна правильно прочитати чи написати слова. Тоді на допомогу приходять *транскрипція* – запис усної мови, засобами якого можна найточніше передати звучання тієї чи іншої мови незалежно від її графічних і орфографічних норм.

В транскрипції кожний знак відповідає певному звукові мови. Існує фонематична (фонологічна) транскрипція, яка відображає не все багатство мови, що звучить, а тільки фонemi без урахування відтінків її (алофонів) і фонетична (вужька) транскрипція, в якій позначаються

усі відтінки фонем (назалізація, оглушення, пом'якшення, півдовгота і т.ін.).

У словниках, підручниках використовується фонематична транскрипція, більшість знаків якої – букви латинського алфавіту.

З метою точнішого відображення якісної різниці між т.зв. парними англійськими фонемами [ɜ- ɝ:], [u – u:], [ə - ə:] було запропоновано замінити знаки [ɜ], [u], [ə:] відповідно знаками [α – догори ногами], [Ω догори ногами або υ з дописаним другим хвостиком], [z:].

Знаки транскрипції звичайно беруть у квадратні дужки, пишуть роздільно, без нахилу. Розділових знаків при транскрибуванні не живають.

ЛЕКЦІЯ 6

Фонема у звуковому потоці. Звукові зміни. Асиміляція, дисиміляція, модифікація фонем.

Модифікація голосних у мовленнєвому потоці може відбуватися у наступних напрямках: кількісні, якісні, змішані (обидва). Такі зміни голосних у мовленнєвому потоці визначаються цілим рядом факторів таких як позиція голосного у слові, тонічна структура, темп мовлення, ритм і т.ін.

Скорочення довжини голосного відоме як **кількісна модифікація** голосних, може бути проілюстроване наступним чином:

1) у ненаголошених позиціях: blackboard [ɜ:], sorrow [3Ω(догори ногами)]. У цьому випадку редукція впливає і на довжину ненаголошеного звука і на його якість:

Is he or she to blame? [hi:]

At last he has come [hi]

2) Довжина голосного залежить від його позиції в слові: [i:] knee – need – neat. Аналізований звук найдовший у фінальній позиції, трохи коротший перед дзв. [d] і найкоротший перед глухим [t].

Якісні модифікації для більшості голосних відбуваються у ненаголошених позиціях. Ненаголошені голосні нібито втрачають свій „колір”, свою якість, напр.: ненаголошені складотворчі голосні [æ] [ə] man – sportsman. Повноголосий голосний редукується до нейтрального [ə]. Голосні, що передують або слідуєть за носовими приголосними [n], [m] набувають легкого ступеня назалізації: never, no, then, men.

При артикуляції окремо взятої фонемі виявляються три етапи:

- 1) екскурсія або приступ (excursion or on-glide), коли органи мовлення рухаються й приймають вихідне артикуляційне положення;
- 2) витримка (retention), коли органи мовлення впродовж якогось часу залишаються у прийнятій артикуляційному положенні;
- 3) рекурсія або відступ (recursion or off-glide), коли органи мовлення приймають вихідне положення.

Асиміляція – це процес зміни артикуляції приголосного звуку у потоці мовлення під впливом артикуляції сусіднього приголосного звуку, причому спостерігається уподібнення одного звуку до іншого. Асиміляція може бути **частковою**, коли виникають різні варіанти фонем, і повною, коли має місце повне уподібнення артикуляцій.

Зміна приголосного під впливом голосного або навпаки називається **адаптацією**. Процес, при якому у швидкому або недбалому мовленні не реалізується артикуляція якого-небудь звуку, називається **елізєю**. Існують різні **види асиміляцій**:

- 1) за напрямком;
- 2) за місцем утворення перешкоди;
- 3) за роботою губ;
- 4) за роботою голосових зв'язок;
- 5) за способом утворення шуму.

Асиміляція **за напрямком** має три види і поділяється на:

- а) прогресивну;
- б) регресивну;
- в) подвійну або взаємну.

При прогресивному напрямку асиміляції попередній звук впливає на наступний. Напр., у словах stay [stei] style [stail] проривний звук [t] втрачає аспірацію під впливом попереднього фрикативного [s].

При регресивному напрямку асиміляції наступний звук впливає на попередній. Напр., у слові tenth [tenθ] приголосний [n] стає дентальним під впливом приголосного [θ].

При взаємній асиміляції два звуки, що стоять поруч, впливають один на одного, надаючи одне одному якісь риси артикуляції. Напр., у слові twin [twin] звук [t] стає огубленим (губним), а звук [w] трохи оглушується.

Якісні зміни у звучанні двох сусідніх приголосних звуків спостерігаються й в інших типах асиміляції. Асиміляція **за місцем творення** перешкоди спостерігається у сполученнях звуків [t], [d], [n],

[l], [θ], [ð]. Напр., [in ðə], [ðæt θi:m]. Апікально-альвеолярні звуки [n], [t], [d], [l] стають дентальними під впливом наступних міжзубних [θ], [ð]. У транскрипційному записі стики звуків, що показують який-небудь вид асиміляції, підкреслюються однією рисою.

Слід уникати **фальшивої** асиміляції за місцем утворення перешкоди у сполученні звуків [s], [z], [θ], [ð]. Фальшивою асиміляцією у фонетиці називається неправильна артикуляція звукових стиків, що призводить до викривлення норми вимови. Найчастіше неправильна артикуляція зводиться до уподібнення звуків. Необхідно зберігати апікально-альвеолярну артикуляцію звуків [s], [z], не допускаючи її переходу в міжзубну при вимовлянні таких фраз як [wɒts ðis], [lets θɪŋk]. У транскрипційному записі стики звуків, в яких можлива поява фальшивої асиміляції, прийнято підкреслювати подвійною рисою.

Асиміляція **за роботою губ** характерна для сполучення звуків [t], [d], [k], [g], [s] і соната [w], в яких вищезазначені приголосні стають огубленими [kwait], [dwel], [gwen], [swon], [twelv].

Необхідно уникати фальшивої асиміляції за роботою губ у сполученні звуків [f], [v], [w] або звуків [f], [v] і [θ], [ð]. Напр., фраза of water [əv wo:tə]. Не можна стик [w v] вимовляти як [v v]. Подібна вимова є грубим порушенням фонетичних норм англійської мови. Тому стики приголосних у словосполученнях на зразок [əv wʌn], [fɪfθ] повинні артикулюватися особливо акуратно.

Асиміляція **за роботою голосових зв'язок** спостерігається у сполученнях глухих і дзвінких приголосних. У сполученні „глухий приголосний + сонант + голосний” сонанти [m], [n], [l], [r], [j], [w] частково оглушуються. Напр., у словах [plei], [traɪ], [twenti] має місце частково прогресивна асиміляція за роботою голосових зв'язок при вимові сонантів [l], [r], [w]. Для англійської мови характерним є часткове оглушення наступного дзвінкого (take this [teɪk ðis]). Тому дуже важливо уникати фальшивої асиміляції за роботою голосових зв'язок і не одзвінчувати глухі приголосні, що передують дзвінким.

Асиміляція **за способом утворення шуму** також виникає у кількох випадках, які називаються: носовий вибух (nasal plosion), боковий вибух (lateral plosion), щілинний вибух (fricative plosion), втрата вибуху або неповний вибух (loss of plosion or incomplete plosion). Носовий вибух спостерігається, коли за зімкненими проривними (вибуховими) [p], [b], [t], [d], [k], [g] йдуть носові сонанти

[m], [n]. При вимові сполук на зразок [pm], [tn] вибух або фаза рекурсії відбувається не в результаті зняття перешкоди, а в результаті опущення м'якого піднебіння і проходження повітря через носову порожнину [bΛtn], [peid mΛni].

Боковий вибух спостерігається у сполученнях зімкнених проривних приголосних і бокового сонанта [l], коли вибух приголосного або фаза рекурсії не реалізується аж до фази відступу сонанта [l]. При цьому краї язика опускаються і повітря проходить вздовж них, створюючи ефект бокового вибуху: [plæn], [gud_luks].

Щілинний вибух утворюється у сполученні зімкнених проривних [p], [b], [t], [d], [k], [g] і щілинних приголосних [s], [z]. У таких сполученнях як напр. [ts], [dz] фаза рекурсії проривного приголосного збігається з фазою витримки щілинного приголосного, тобто вибух реалізується в момент утворення щілини: [staps], [bæd zəun].

Втрата вибуху – це явище, яке спостерігається у випадку сусідства двох зімкнених проривних приголосних однакової або різної артикуляції [pp], [pb], [tt], [td], [kk], [kg], [kt], [dg], [db], [tb] або сусідства зімкнених проривних й аффрикат [tʃ], [dʒ]. За наявності двох проривних однакової артикуляції у місці стику вибух реалізується лише під час рекурсії другого звуку після німої артикуляції першого.

У мові трапляються й змішані типи асиміляції. У сполученні зімкненого проривного [t] і щілинного задньоальвеолярного сонанта [ɣ] спостерігається комбінація двох видів асиміляції. Має місце асиміляція за місцем утворення перешкоди, оскільки місце артикуляції змикання для альвеолярного [t] переноситься за альвеоли.

Дисиміляція – один з видів комбінаторних змін звуків, фонетичний процес розподібнення артикуляції двох однакових або подібних за якоюсь ознакою звуків у слові. Різновидами дисиміляції є вокалічна й консонантна залежно від розподібнення голосних чи приголосних. За напрямком впливу д. буває прогресивна як результат впливу рекурсії попереднього звука на екскурсію наступного (за глухістю/ дзвінкістю: рос. асВальт, за способом творення укр. констиТуЦія від лат. constitution) і регресивна як результат впливу екскурсії наступного звука на рекурсію попереднього (укр. лабоЛатоРія); залежно від відстані між звуками – контактна й дистантна (укр. срібло від срібро, лицар від рицар); залежно від часу появи синхронічна та діахронічна (укр. форма інфінітива на –сти – веду-вести).

Явище елізії багатопланове і охоплює велику кількість типів. Це явище спостерігається у розмовному мовленні і зводиться до того, що артикуляція якого-небудь звука не реалізується. Напр., *last year* [la:st jiə] може звучати як [la:s jiə], а *aspects* [əspekts] як [əspeks]. Елізія характерна для неформального мовлення або для неохайного або зниженого стилю мовлення.

Необхідно сказати й про випадки обов'язкової елізії, тобто елізії, що стала нормою вимови у ході розвитку мови. Напр., *grandmother* [ˈgrænməðə], *sandwich* [ˈsænwɪdʒ], *handsome* [ˈhænsəm]. Повна артикуляція англ-х ненаголошених голосних, з одного боку, і часткова або повна редукція їх, - з другого, теж одна з особливостей звукової системи АМ: [ˈsnoubo:l] – повна артикуляція ненаголошеного; [ˈspɔ:tsmən] – часткова редукція ненаголошеного; [lesn], [pensl] – повна редукція ненаголошеного (*o*, *i* зовсім не вимовляються).

Розглянемо **фонемний статус ненаголошеного звука [ə]**. Він фонологічно може бути протиставлений іншим ненаголошеним голосним, зокрема [i]. Метод добору мінімальний пар (зміна одного звуку зі зміною значення слова) дозволяє виокремити їх і [ə] зокрема як окремі фонемні: *officers* [ˈα(догори ногами) fɪsəz] – *offices* [ˈα(догори ногами) fɪsɪz], *accept* [əksˈept] – *except* [ɪksˈept], *armour* [ˈα(догори ногами)mə] – *army* [ˈα(догори ногами)mɪ]. З іншого боку, проблема фонетичного статусу аналізованого нейтрального звуку носить морфологічний аспект. В АМ існує велика кількість чергувань голосних у наголошених і ненаголошених складах у похідних однокореневих словах або у різних граматичних формах того ж самого слова:

[æ] [ə] *man* – *sportsman*

[ʌ] [ə] *some* – *wholesome*

[ei] [ə] *operation* – *operative*

[ɜ(догори ногами)] [ə] *post* – *postpone*

Голосні, що чергуються, є алофонами однієї і тієї ж фонемі, оскільки вони є похідними тієї ж самої лексичної одиниці, тієї ж самої морфемі. Таким чином, нейтральні звуки у прикладах, наведених вище, є нейтралізованими алофонами нередукованих повноголосних голосних.

ЛЕКЦІЯ 7

Склад і складоподіл в англійській мові. Основні теорії складоутворення. Наголос. Його функції та компоненти. Різні типи наголосу. Синтагма. Ритм Складоутворення і Складоподіл

На сегментному рівні сферою реалізації ритму англійського мовлення як супрасегментного явища є склад. Ритм мовлення забезпечується за рахунок чергування складів, які бувають різних типів і довжини. Склад є найкоротшою артикуляційною одиницею, що об'єднує в своїй структурі голосний (переважно) в якості вершини, й один або декілька маргінальних приголосних. Склад як когнітивно-функціонально-фонетична одиниця привертає увагу фонетистів та фонологів тому, що більшість звукових змін відбуваються на межі складів та їх стиках, і тому, що склад є фізичним носієм просодичних і когнітивно-перцептивних характеристик. Щоб правильно поділити слово на склади і встановити, до якої групи вони належать, необхідно пам'ятати два правила розподілу на склади (мова зараз йде про складні слова з двома і більше голосними). Зверніть увагу на літеру, яка йде за ударною голосною. Якщо це приголосна (але не r), вона відійде до наступного ненаголошеного складу. Наприклад: stu / dent. Якщо ж далі йде два або більше приголосних (і навіть дві rr поспіль), залиште першу літеру ударному складу, а другу віддайте наступному безударному. Наприклад: im / ru / dent. Але цей момент не відноситься до сонантів. Якщо один з двох приголосних сонант і сам виступає як складотворний звук, то друга приголосна також притягнеться до нього. Наприклад: ta / ble.

Склади в англійській мові поділяються на чотири типи. Першим є відкритий склад – це склад, який закінчується на голосну. Голосну в цьому типі складу в англійській мові потрібно читати довго, тобто так, як вона представлена в алфавіті англійської мови. До цього типу складів в англійській мові належать і слова з німою e на кінці слова. Вона є умовним показником, що в цьому слові склад відкритий (**he, go, Steve, note**). Другим типом складів в англійській мові вважається закритий склад. Він закінчується на одну або кілька приголосних (крім r). У цьому випадку голосний звук в ударному складі читається коротко (**bend, hen, on**). Третім типом складів в англійській мові прийнято виділяти склад, в якому ударну голосну

«переслідує» літера г. Вона сама не читається, але демонструє, що голосний звук буде довгим (**thirst, pork, sort**). Нарешті, четвертий тип – це склад, який схожий на відкритий склад з німою е, тільки між нею і ударної голосною стоїть не будь-яка приголосна, а літера г (**dare, mere, cure, core**).

Клітики – це слова, які не мають самостійного значення, наголосу та приєднуються до повнозначних слів, утворюючи разом із ними фонетичне слово. Фонетичне слово, у свою чергу, визначають, як відрізок мовлення, що має один словесний наголос. Серед клітиків виділяють проклітики та енклітики. Ненаголошене слово, яке стоїть перед наголошеним повнозначним і приєднується до нього називається *проклітиком*. Проклітиками бувають прийменники, сполучники, частки.

Ненаголошене слово, яке стоїть після повнозначного наголошеного називається *енклітиком*. Клітики разом із наголошеним складом, словом утворюють ритмічні групи.

За положенням у слові склади від початку бувають: початковий (initial), серединний (medial), фінальний (final). Від кінця – останній (ultimate), передостанній (penultimate), третій від кінця (antepenultimate). Від позиції наголосу у слові: переднаголошений (pretonic), наголошений (tonic), післянаголошений (posttonic) або ненаголошений (atonic).

Завдяки чотирьохступінчатості англійського наголосу, складотворній ролі англійських сонорних, здатності англійських приголосних перевищувати, за інтенсивністю сусідні голосні, а також переважанню в англійській мові сильного типу змикання, склади виділяються чіткіше. Отже, наголошені склади, що лежать в основі утворення простих ритмічних одиниць в англійській мові виявляються виділенішими.

Три функції наголосу: конститутивна (можливість бути частиною слова чи самим словом). Друга функція – смислорозрізнявальна / дистинктивна функція (розрізняє млова і словоформи : ['nai-treit] *nitrate* – ['nait-reit] *night-rate*.)

Наприклад:

- за рівнем аспірації [t] більший у першому випадку;
- алофонічна різниця [r]: в 1му випадку відстуній голос під впливом початкової [t];

— довжина дифтонгу [ai]: у другому випадку-коротий через те, що склад завершується глухою взривною [t].

Склад може розрізняти речення:

I saw her eyes. — I saw her rise.

I saw the meat. — I saw them eat.

Теорії складоподілу: **експіраторна**, що трактує склад як таке звукосполучення, яке вимовляється одним видихувальним поштовхом, знову отримала в недавній час широке поширення завдяки працям американського фонетика Стетсона. За його визначенням, «склад є одиницею в тому сенсі, що він завжди складається з одного видиху вального поштовху, який зазвичай стає чутним завдяки голосному і починається або закінчується приголосним». **Сонорна теорія**. Склад- це комбінація більш звучного, сонорного елемента із менш звучним. Голосний-не обов'язків компонент складу. Есперсен, встановлює наступну градацію сонорності звуків:

- 1) глухі зімкнені приголосні [p, t, k];
- 2) глухі щілинні приголосні [f, s, x, ç];
- 3) дзвінки зімкнені [b, d, g];
- 4) дзвінки щілинні [v, z, x];
- 5) носові [m, n, ŋ];
- 6) бокові [l];
- 7) тремтячі [r];
- 8) голосні верхнього підйому [i, y, u];
- 9) голосні середнього підйому [e, ə, o];
- 10) голосні нижнього підйому [a, ɒ, æ].

Р.І.Аванесов спрощує теорію сонорності. Проблему розподілу на склади розглядає теорія складу, вперше висунута Л. Руде, А. Абеле і М. Граммоном і найбільш повно розвинена Л. В. Щербою. Цю теорію прийнято називати **теорією мускульної напруги**. Відповідно до неї вимовна неподільність складу обумовлена тим, що він вимовляється одним імпульсом мускульної напруги. Кожен імпульс складається з трьох фаз: посилення напруги, його максимум і

ослаблення. **Теорія імплозії / експлозії** створена Ф.де Соссюром, застосована до російської мови А.М.Сухотіним. Відповідно до цієї теорії, заснованої на артикуляційному критерії, складом називається звукосполучення, вимовлене одним видихуваним поштовхом. При цьому "кожен звук може вимовлятися і імплозивно ("зімкнено") і експлозивно ("розімкнено") ... складоподіл- там, де імплозія змінюється експлозією".

Теорія відкритого складу

Попередній приголосний впливає на голосний значно сильніше, ніж наступний. Цей факт автори ряду досліджень (в першу чергу, Л.В.Бондарко) інтерпретують як свідчення наявності кордонів складу, відповідно єдиним принципом розподілу на склади визнається принцип відкритого складу. Так, відповідно, слово "дом" членується на два відкритих склади: до-м. Однак будь-який носій російської мови сприймає слово "дом" як односкладове, так само воно розглядається в поезії, нарешті, немає ніяких акустичних свідчень наявності другого складу в цьому випадку.

Наголос в англійській мові виконує словотвірну функцію, розрізнення граматичних форм, частин мови. Наприклад:

'contrast – con'trast

'habit – ha'bitual

'music – mu'sician

В англійській мові наголос може варіюватися наступним чином:

- 1) кількість наголосів: *RSVP* [$\pm \pm \pm \pm$] or [$\pm \text{---} \pm$];
- 2) місце наголосу: *hospitable* [$\pm \text{---}$] or [$\text{---} \pm$];
- 3) ступінь наголосу: *individualization* [$\text{---} \text{---} \text{---} \text{---}$] or [$\pm \text{---} \text{---} \text{---}$].

Ритм може впливати на наголос:

An 'unpolished 'stone. Але: The 'stone was un'polished.

'Find 'page four'teen. Але: We 'counted 'fourteen 'birds.

Наголос іменників- на передостанньому, а у дієслів- на останній.

У наступній таблиці проілюстровано наголошені та ненаголошені суфікси:

1) Stress-neutral suffix – the suffix does not affect the location of stress in the base/stem to which it is attached	2) Stress-imposing / stress-attracting suffix – the suffix causes the stress to fall on a particular syllable of the stem	3) Stressed / stress-fixing suffix – the suffix itself is stressed
1) for the most part, stress-neutral suffixes are Germanic in origin: -hood, -less, -ship, -ful , e.g. <i>childhood, tasteless, beautiful, friendship</i> . 2) Other neutral suffixes – not all of Germanic origin – that function the same way include derivational suffixes ending in -ment , and most of those ending in -y: ary, -ery, -ory, -cy, -acy, -ty ; diminutive -y; -ish, -ism, -ist, -er, -ess, -ness, -dom , e.g. <i>disagreeing, infirmity, delicacy, foolish, separatist, lioness</i> , etc.	1) on the syllable immediately preceding the suffix: -eous, advantageous -graphy, photography -ial, proverbial -ian, PaRlsian -ic, climatic -ical, ecological -ious, injurious -ity, ability -ion education	1) suffixes that have come into English via French often cause the final syllable of a word to receive primary stress [Kreidler 1989: 307]: -aire, questionnaire -er, volunteer -ese, Vietnamese -esque, grotesque -ique, antique -oon, balloon -ette, casette

ЛЕКЦІЯ 8

Інтонація. Складові інтонації. Комунікативні типи речень.

Інтонація – це складна єдність просодичних елементів мовлення: мелодики, фразового наголосу, часових характеристик (тривалості, темпу, паузації), ритму і тембру голосу.

Інтонація структурує речення, визначає його комунікативний тип, ділить речення на синтагми. Інтонація виконує дві основні функції: комунікативну (функцію передачі інформації) і експресивну (функцію передачі ставлення мовця до висловлюваного).

У складі інтонаційної будови речення виокремлюється ряд структурних частин. Напр.

Переднаголошений початок (head)	Шкала (scale or body)	Ядро (nucleus)	Післяядерна частина (tail)
<i>It would be</i>	<i>better to</i>	<i>leave</i>	<i>her</i>

Переднаголошений початок складають усі ненаголошені склад, що стоять перед першим наголошеним. Шкалою називаються усі склади, що йдуть після переднаголошеного початку аж до завершення, що називається ядром. Усі склади, що стоять після ядра (наголошені й ненаголошені), називаються післяядерною частиною.

Усе різноманіття англійської мовленнєвої інтонації у своїй основі базується на видозміні, наявності або відсутності яких-небудь структурних частин.

Численні спроби систематизувати основні типи інтонаційних структур призвели до появи цілого ряду класифікацій. Проте скільки б типів інтонаційних структур не виокремлювалося, у всіх класифікаціях у числі основних згадуються структури з низхідним і висхідним тоном. Нам здається виправданим вважати їх базовими, оскільки вона інтонаційно оформлюють основні типи речень.

Стверджувальні речення, спеціальні питання, вигуки, команди, привітання мають у своїй основі поступово низхідну шкалу.

He doesn't speak English.

Загальні питання, прохання, ввічливі зауваження, відповіді на привітання, фрази прощання мають в основі поступово низхідну шкалу із висхідним завершенням. Якщо висхідний тон падає на останній наголошений склад, на тонограмі він позначається плавною лінією.

Do you ever have a rest?

У стверджувальних реченнях висхідна шкала може передавати найрізноманітніші відтінки: невпевненості, обережності, схвалення, недоговореності, готовності продовжувати розмову тощо.

У питальних реченнях висхідна шкала може передавати цікавість до відповіді, схвалення, глузливості, бажання уточнити або спитати ще раз тощо.

Накази і вигуки в даному випадку набувають значення засудження, догани, заборони або спонукання до дії. Напр.,

"I don't mind", my father said with a smile.

What did you say?

Where?

Дві основні інтонаційні структури, тобто поступово низхідна і поступово висхідна шкала, можуть мати різні закінчення. Різновиди завершень поступово низхідної шкали:

- низький спадний тон

Open your books at page seven.

- високий спадний тон

This story was wonderful.

- висхідно-спадний тон

This is for you.

Поступово висхідна шкала також може мати три різновиди завершень:

- низький висхідний тон

Did you clearly see?

- високий висхідний тон

Do you say it's real?

- спадно-висхідний тон

Don't you think it's nice?

Фразовий наголос підвищеного тону позначається на тонограмі вертикальною стрілкою, яка називається спеціальний підйом.

Ще різновиди інтонаційних структур:

- скандувальна шкала (в якій ненаголошені склади знаходяться вище наголошених; вона може бути низхідною і висхідною)

- тон „підйом-спад-підйом” (звучить у випадках яскравого проявлення емоційного збудження)

Усі види інтонаційних структур несуть певне семантичне навантаження. Тональне завершення кінцевої синтагми виражає комунікативний тип речення. Тональне завершення некінцевої синтагми виражає її співвіднесеність із наступними синтагмами.

Спадний тон виражає самостійність і завершеність висловлювання. Такі синтагми чіткі й категоричні.

Висхідний тон позначає незавершеність висловлювання, залежність висловлювання від наступної синтагми, питання або питання-ствердження. Структури з висхідним тоном не категоричні.

Висхідно-спадний тон виражає емпатичний наголос слова. Подібні структури несуть відтінок схвильованості.

Спадно-висхідний тон також передає емпатичний наголос і відтінок дружнього ставлення, спонукання, підтримки.

Рівний тон у розмовній мові виражає нерішучість, неочікувану зупинку, незначимість синтагми або небажання її акцентувати.

Існують два основних види запису інтонаційної структури речення – запис у вигляді тонограм і система тонетичних символів. Тонограми зазвичай пишуться разом із транскрипційним записом речення. Вони вміщуються справа від рядка, при цьому чітко дотримуються відповідності записів у транскрипції і тонограмі.

Стильові характеристики інтонації

1. Інформаційний.

2. Академічний (Науковий).
3. Публіцистичний (Ораторський).
4. Декламаторний (Художній).
5. Розмовний (повсякденний).

Як свідчить аналіз спеціальної літератури, **темп** розуміють двояко. З одного боку, це явище тлумачать як тривалість мовлення і вимірюють (середньою, абсолютною) тривалістю мовленнєвого сегмента. Саме так пояснюють темп вітчизняні фонетисти А. Багмут, І. Борисюк, Г. Олійник, Н. Плющ та деякі ін., у зарубіжній фонетиці так темп визначають Л. Зіндер, Е. Келлер, Е. Фрешельс, та ін.

З іншого боку, темп трактують як швидкість мовлення, яку вимірюють кількістю тих чи тих мовленнєвих сегментів за одиницю часу (Л. Булаховський, М. Наконечний, Г. Олійник, В. Берковець; Р. Гриффітс, Г. Лінднер, Р. Геффнер, О. Ессен).

Для вимірювання темпу використовують звук, склад, морфему, слово, синтагму і навіть речення, але найчастіше – звук, склад і слово, причому слово розглядають як одиницю вимірювання темпу зазвичай у працях із медицини та психології, а звук і склад – у суто лінгвістичних (фонетичних) розвідках.

Виявлено, що темп – явище змінне і в процесі комунікації залежить від функціональних навантажень самого мовлення. Темп як мовленнєвий засіб бере активну участь у реалізації ідентифікаційної, емотивної, волонтактивної функцій мовлення. Крім цього, він є важливим інструментом засвоєння мовлення, виділення його елементів, розрізнення частин (тема, рема), комунікативних (питання, відповідь) та стилістичних (повний, неповний стилі) типів і форм (діалог, монолог) висловлення. Цей фактор надає самостійності темпоральному параметрові мовлення, визначає темп як надсегментну одиницю, котра впливає і на характеристики сегментних одиниць.

Комунікативні типи речень

Мовлення як основна форма комунікації складається з висловлень, що зазвичай реалізують структуру речення. При цьому слід взяти до уваги тезу О.О. Реформатського про те, що речення як граматична одиниця не має інтонації. Воно актуалізується в комунікативне явище – висловлення через фразу, яку організовує в цілому інтонація. У теоретичних дослідженнях, що ведуться у Великобританії, намітилися два основних напрямки. Перший – це так

звана «контурна» теорія (Г. Суїт, Д. Джоунз, Г. Пальмер, І. Уорд, Л. Армстронг, Р. Кінгдон, Дж. О'Коннор, А. Гімсон тощо). Другий напрямок можна назвати граматичним (М. Хеллідей), у рамках якого інтонація розглядається з позицій граматичної структури речення. Характерно, що для англійської просодії притаманний вузький погляд на інтонацію як на зміни у висоті основного тону. Російська інтонаційна школа дотримується широкого розуміння інтонації як сукупності суперсегментних показників мовленнєвого потоку: фразового та словесного наголосу, мелодики, тону, ритму, інтенсивності, темпу, тембру вимови, паузи.

Інтонація – єдність взаємопов'язаних компонентів: мелодики, інтенсивності, тривалості, темпу мовлення і тембру вимови. Деякі дослідники включають до складу компонентів інтонації паузи. Разом з наголосом інтонація утворює просодичну систему мови. З погляду акустики інтонація – взаємопов'язані зміни частоти основного тону та інтенсивності, які розгортаються в часі.

Таким чином, під інтонацією слід розуміти звукову форму висловлення, систему модуляцій висоти, гучності і тембру голосу, організовану за допомогою темпу, ритму і пауз. Елементами інтонації є: 1) мелодика мовлення, що виявляється в послідовних підвищеннях і пониженнях голосу (тону); 2) ритм, тобто чергування наголошених і ненаголошених, довгих і коротких складів; 3) фразовий і логічний наголос, що слугують засобами виділення окремих слів чи груп слів у фразі; 4) інтенсивність мови, тобто сила чи слабкість голосу, що пов'язані з підсиленням чи послабленням мязового напруження мовних органів; 5) темп мови, тобто час звучання, різні види тривалості мовних відрізків і зупинок між ними (паузи); 6) тембр голосу, тобто якісний і кількісний склад тонів, які додатково звучать при основному тоні, звукове забарвлення мови, що надає фразі тих чи інших емоційно-експресивних відтінків. Існують чотири основні функції інтонації: 1. Структурно-організаційна – об'єднання речень на рівні тексту з подальшим членуванням мовленнєвого потоку на синтагми. 2.

Комунікативна – участь інтонації в оформленні і протиставленні комунікативних типів висловлень (питання, повідомлення). 3. Логічна – інтонаційне виділення комунікативно навантаженої частини висловлення. Ця функція реалізується на рівні актуального членування речення. 4. Емоційно-модальна – полягає у здатності інтонації виражати експресивно-емоційні та волюнтативно-конотативні особливості речення

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Борисова, Л. В., Метлюк, А. А. Теоретическая фонетика английского языка: Учебное пособие / Л. В. Борисова, А. А. Метлюк. – Мн.: Вышэйшая школа, 1980. – 144 с.

Бурая Е. А. Фонетика современного английского языка: учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов / Е. А. Бурая. – 3-е изд. – М.: Изд. центр «Академия», 2009. – 272 с.

Волошинович Н., Жолоб І., Корабліна З., Новак В., Рогач О., Пуфалт Д., Троцюк А. Настановчо-корективний курс фонетики англійської мови: Навчально-методичні матеріали для студентів І курсу факультету романо-германської філології. – Луцьк : Поліграфічне рішення, 2007. – 73 с.

Врабель Т. Лекції та методичний посібник для семінарів з теоретичної фонетики англійської мови / Томаш Врабель. – Ужгород : ПоліПрінт, 2009. – 176 с.

Леонтьева С. Ф. Теоретическая фонетика современного английского языка: учеб. для студентов пед. вузов и университетов / Леонтьева С. Ф. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: изд-во «Менеджер», 2002. – 336 с.

Соколова М. А. Теоретическая фонетика английского языка: учеб. для студентов высших учебных заведений / М. А. Соколова, К. П. Гинтовт. – 3-е изд., стереотип. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 286 с.

Трубецкой Н. С. Основы фонологии / Пер. с нем. А. А. Холодовича; Под ред. С. Д. Кацнельсона. — М.: Аспект Пресс, 2000. — 352 с.

Kaye J. Phonology: A Cognitive View / Kaye, J. – Lawrence Erlbaum Associates, 1989. – 172 p.

Lecumberri M., Maidment, J. A. English Transcription Course Lecumberri, M., Maidment, J. A. – Routledge, 2014. – 160 p.

McMahon A. An Introduction to English Phonology / McMahon, April. – Edinburgh University Press, 2002. – 148 p.

Ogden R. An Introduction to English Phonetics / Ogden, Richard. – Edinburgh University Press Ltd, 2009. – 194 p.